إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللّٰهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

الحمد للہ کہ کتاب مستطاب دیوان لاجواب پسندیدہ

حضرات صوفیۂ کرام و بزرگان عظام

یعنی

دیوان نیازِ بے نیاز

رحمۃ اللہ علیہ

بترتیب جدید و اضافہ و اجازت صاحب سجادہ حضرت قطب عالم

مدار اعظم نیاز بے نیاز حضرت شاہ نیاز احمد صاحب قدس سرہ

حسب فرمایش حضرت مولوی محمد مزمل خاں صاحب نظامی نیازی

بماہ جمادی الاول سنہ ۱۳۴۸ ہجری

در مطبع آگرہ اخبار آگرہ مطبوع گردید

بار دوم ایکہزار جلد
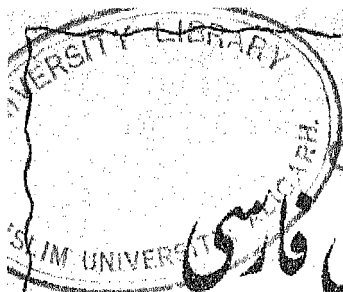
دیوانِ فارسی

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

مناجات حضرت نیاز قدس سرہٗ

الٰہی بحقِ نبیِّ انام — علیہ الصلوٰۃ و علیہ السلام

بحقِ امام علی مرتضیٰ — وصیِّ نبیّ و ولیِ خدا

بحقِ بتولِ کہ زہراست او — نساءِ جہاں را اوست آبرو

بحقِ امام حسن مجتبیٰ — جگر گوشۂ شاہِ مشکل کشا

بحقِ امامِ شہیدان حسینؑ — شہادت ازو یافتہ زیب و زین

بحقِ امام شہِ دین و داد — کہ نامش علی ہست زین العباد

بحق امامی که باقر خطاب ‌ ‌ شنیدیم او را ز روی کتاب

بحق امامی که او جعفر است ‌ ‌ بصدق و صفا خلق را رهبر است

بحق امامی که موسی است نام ‌ ‌ ازو یافته شرع و دین انتظام

بحق امام علی رضا ‌ ‌ لقب ضامن و ثامن آمد ورا

بحق امام محمد تقی ‌ ‌ که دین نبی شد ازو منجلی

بحق امام نقی رهنما ‌ ‌ شفیع خلایق بروز جزا

بحق امام حسن عسکری ‌ ‌ که سوی حقیقت کند رهبری

بحق امامی که مهدیست آن ‌ ‌ جهان منتظر گشته او را عیان

بحق همه ذریات رسول ‌ ‌ که هستند شان جمله اهل قبول

بحق محبان و اتباع شان ‌ ‌ بحق غلامان و اتباع شان

بحق بنائی که بیت الحرم ‌ ‌ بود نام او کعبة الله هم

بحق ملائک که بر انبیا ‌ ‌ فرستاده اند از پی اهتدا

بحق صحائف که بر انبیا ‌ ‌ بتعلیم خلق آمده از سما

بحق همه اولیا اتقیا ‌ ‌ که بودند شان خاصگان خدا

بحق کسانی که با مصطفی ‌ ‌ شهادت گرفتند اندر غزا

بحقِ کسانیکه با مرتضےٰ — رفاقت نمودند اندر وغا
بحقِ شہیدانِ دشتِ بلا — که دادند جاں در رضای خدا
بحقِ شہنشاہِ دیں غوثِ پاک — نوازندہ از سمک تا سماک
بحقِ شہنشاہِ ایں بارگاہ — که ہر فرد فردست عالم پناہ
بحقِ کسانیکه دیوانه اند — بشمعِ جمالِ تو پروانه اند
بحقِ حریفانِ رندانه وش — که از جامِ عشقت شده باده کش
بحقِ قلندر وشاں خاکسار — که دارند از سلطنت ننگ و عار
بحقِ مشائخ که در راهِ دین — نجوم الہدیٰ اند شمس الیقین
بحقِ کسانے که در علم و فضل — بترویجِ دیں عمر کردند بذل
بحقِ کریمانِ دینِ متین — که ہستند دیں را النصیر و معین
بحقِ ضعیفانِ پیرانه سال — که دارند در پارسائی کمال
بحقِ جوانانِ اہلِ صلاح — علیہم تفتّحت باب الفلاح
بحقِ ہمه مومنانِ جہان — که بر دینِ ایماں شده گرشان
گناہانِ ما را بہ بخش ای کریم — که انّی لئیمٌ و انت الکریم
بہر مشکلے که داریم ما — بفضلِ خود آساں بکن ای خدا

رہانیدہ کشتی نوح را ز آفاتِ طوفانِ عالم تُرا
بگرداب آفات افتادہ ایم نباشی اگر نا خدا چون رہیم
صرفنا اللیالی و ایامہا من العمر بالمعصیۃ والہوا
نگاہے بما ای خدا بہ فگن لقد انقضی العمر طال الحزن
ز تلبیسِ ابلیس تا چارہ ایم بہ تبعیتِ نفسِ امّارہ ایم
نجاتیم دہ اے خدا زین بلا بکن دور این نفس و شیطانِ ما
مراداتِ یارانِ این انجمن برآور بہ لطفِ خدائی و المنن
بہ احتیاجے کہ دارند پیش روا کن خدایا باحسانِ خویش
بر اربابِ ایمان کشا بابِ رزق کہ مفلس نمانند ایشان بصدق
شفا دہ مریضانِ اسلام را بر ایشان کشا بابِ انعام را
بکن از سرِ دینداران ادا تمامی فرائض بلطف و عطا
نگہدار بر حالِ اہلِ سفر کہ در رہ نیابند نقص و ضرر
کسانیکہ محزون و افسردہ اند بحبِ علی نیز غم خوردہ اند
ترحم علیہم رؤف العباد اجرہم من النار یوم التناد
کسانیکہ کردند خود را خراب بغمہائے آلِ رسالت مآب

تفضل علی حالهم یا کریم — باحسانک المستمر القدیم
بده مومنان را تو فتح و ظفر — بکن کافران را ذلیل و تبر
علامات کفر از جهان دور کن — همه کافران را تو مقهور کن
بدین نبی رونقے ده تمام — که بر شرع قائم شود خاص و عام
بده حاکمان را تو توفیق خیر — کز ایشان نیاید ضرر یار و غیر
تفضل علے جملة المومنین — لئلا یکونوا من الضالین
خصوصاً بحال من زار حزین — که جز تو نخواهم بدنیا و دین
رهائی مراده ز چنگ بلا — بلائی که برپاست بر ما ز ما
بده قوت دل ز دین خودم — قوی سینه کن از یقین خودم
ز نور هدایت چراغم فروز — شب تار ما را بکن همچو روز
منم در جهان پر گنه عیب کوش — همه عیب من پوش ای عیب پوش
ضیعت عمرے لطول الامل — وکنت مصرا لسوء العمل
کهول و ظلوم و جهول چنان — که گویند بینندگان الامان
بسا گمرهان از تو ره یافتند — بریدند از خود بتو ساختند
چه باشد مرا هم کنی رهبری — که گردم ز هر عیب نقصان بری

بد بد خرقه زور و مکر و فریب — که بر فقر کی بخشد این جامه زیب

بسانی مع القلب فی الاعتراف — بسوء الخصائل وبالاعتناف

بقید تن و بند جسم اسیر — منم پائی در گل توئی دستگیر

توئی داور داد و فریادرس — توئی بیکس و نزور راز ور و کس

توهی شاهد بزم کون و مکان — توئی نور بخش زمین و زمان

منم بنده پُر گنه شرمسار — توئی آفریننده آمرزگار

فان لم تکن لی شفیق رفیق — اکن فی محیط البلایا غریق

منم ماهی قلزم بیکران — که افتاده ام در سراب جهان

بخشکی همه عمر سر کرده ام — در امواج خاکی بسر برده ام

ببر سوی بحر خودم زین سراب — که از ماهی تا سر شوم غرق آب

در معرفت بر دل من گشای — که تا ید نظر جز تو از ما سوای

وهب من لدنک الضمیر المنیر — فانک علی کل شیء قدیر

بگیر از من ما و من مائیم — که اینست گبری و ترسائیم

خطی بر گناه وجودم بکش — خلاصم بفرما ازین کش مکش

شراب محبت بنوشان مرا — جدا ساز از اهل هوشان مرا

ندانم که من کیستم خلق کو — بجز تو ندارم بکس گفتگو

خبر ده الهی مرا زان مقام — که بی صوت میرود آنجا کلام

ز دنیا و دینم همینست بس — نمن دانم و نی مرا هیچکس

تجلّی ده ای شعلهٔ نورِ من — بسوزان بیک جلوهٔ طورِ من

ز خود بیخودم ساز ای ذو الجلال — فراموشیم ده ز هر قیل و قال

بده تاب ای نورِ جان بالعجل — از آن پیشتر که بیاید اجل

سحابِ نمودِ مرا دور کن — تنم را ز نورت سراز نور کن

نماند مرا اسم و رسم و اثر — ندارد کسی از نشانم خبر

تو باشی همیشه بملکِ وجود — شهنشاه و سلطانِ تختِ شهود

بعجز و نیازِ من ای بی نیاز — تلطّف بفرما و با من بساز

فطوبی لمن قلبه المستنیر
بنور الالٰه العلیم الخبیر

بسم الله الرحمن الرحیم

غزلیات

ای خفی ذات تو از اقرار و از انکار ما / بی نیاز از ما و از پیدائی و اظهار ما

نی بهارت هستی ما نی خزانت نیستی / ای بهارت بی تعلق از گل و از خار ما

کنز مخفی بود اندر غیب مطلق ذات تو / نام ما آنجا کجا بود و کجا آثار ما

رنگ بی رنگیست اصل رنگهای رنگ رنگ / نور بی رنگی به از نیرنگی انوار ما

هستیت خود بحر مواجیست ناپیداکنار / قطره باشد یا نی زان بحر این انهار ما

ما که باشیم از خودی در حضرتت دم برزنیم / ای کم از کم ذره پرتوت این همه پندار ما

عین هستی خود توئی پس از تو چون منکر شویم / تحت هستی نیست این هستی انکار ما

کی رسد شاهین فکر اندر هوای اوج تو / بی پر و بالست آنجا طایر طیار ما

از چه رو دستِ نگه تا پایهٔ کنهت رسد
تاب دیدارت ندارد دیدهٔ ابصارِ ما

کی رسائی یابد اندر حضرتِ تو چون و چند
گرچه زنهار و نقدست گرمی بازارِ ما

فرض کردم که حجابِ نور و ظلمت دور شد
در حریمِ قدسِ تو ممکن نباشد بارِ ما

خارج از عقل و قیاس و فهمِ جملهٔ خاص و عام
دور از حد یکه باشد حیطهٔ افکارِ ما

نی یکی گنجد در آنجا نی دوی گفتن روا
بسکه هست عالی ز اطلاقِ کم و بسیارِ ما

نسبتِ تنزیه و تشبیهش نمودن ناسزاست
کی رسد این قیدها در ذاتِ بحثِ یارِ ما

اعتبارات و اضافاتیکه آید بر زبان
نیست در هستی سافح کوچه و دلدارِ ما

عینِ ادراک است عاجز ماندن از ادراکِ او
کار با عجز است آخر کار در سرکارِ ما

حیرت اندر حیرت آمد حیرت اندر حیرت است
هست با حیرت ز سر تا پای کار و بارِ ما

گنگ میگردد زبانِ اهلِ عرفان زین مقام
ما عرفنا گفت اینجا سیدِ ابرارِ ما

داده ام از ذاتِ احدیت نشانت امتیاز
چشمِ دل بگشا و بنگر معنیِ اشعارِ ما

ای نهان و کنجِ غیب از دیدهٔ ابصارِ ما
نیست جز تو کس عیان در کوچه و بازارِ ما

خود نقابِ روی او مائیم دیگر هیچ نیست
گر براندازد ز رویش گم شود آثارِ ما

گر نهفتا دو دولت جامِ وحدت رو دهد
دور گردد اختلاف و این همه تکرارِ ما

در مقامی کو نماید روی خود بی پردهٔ
کی بماند دین و کفر و سبحه و زنار ما

بر لب جوی جهان باساز و برگ تازه
هر زمان آید خرامان سرو خوش رفتار ما

چشم یار ایک نگه بر نرگس مستش فتاد
بیخود و دیوانه شد فرزانه و هشیار ما

چون بگوش آمد صدای نغمهٔ قول الست
میزند بانگ بلی هر ریشه و هر تار ما

در شناسائی چسان آید رخ زیبائی او
تاب دیگر میدهد هر لحظه بر انظار ما

روی خود یکدوست گو بینیم او را صد هزار
موجب کثرت بود آئینهٔ بسیار ما

رائی و مرآت و مرئی جملگی یکذات اوست
عقل حیرانست در صنعتگری یار ما

خود توئی ناظر توئی منظور اینجان جهان
پس چرا باشی نهان از دیدهٔ نظار ما

هستیت ماریست به گنج جمالش ای نیاز
گنج می آید بدست ار کشته گردد مار ما

خود تجلی کرد بر خود آن بت عیار ما
شاهد روی خود آمد یار گلرخسار ما

مقتضای حسن باشد جلوه گر بودن بخود
مهر و مه در آئینه بین شاهد گفتار ما

یارب این رو نیز تا بالست یا افسون و سحر
کز طلسم جادوش دیوانه شد هشیار ما

موی او گیسوی مشکینست یا دکان عطر
شد پر از بوی دلاویزش سر عطار ما

حسن خود نگذاشت تا بینا بسوی ما سوا
تا بیاید سوی ما آن یار خوش رفتار ما

لیکه مجمل یک نگاهی ما هم کرده بود — گر باستغنا نکرده رو باستحضار ما
مختفی در ذات او بودیم چون غنچه بشیر — سر خود میدید و آمد به سر اسرار ما
در ازل چون برق بگذشت از ره ملک ظهور — دید با لا اجمال نقد و جنس این بازار ما
بود شاخ و برگ گل در تخم ذاتش مندمج — در تماشای خودش شد سیر این گلزار ما
بی تعین بود کنز مختفی اندر کنج غیب — در تعین آمد آن گنجینهٔ اسرار ما
جلوهٔ نوری نمود و نور احمد نام ساخت — پس بود احمد احد از روی این گفتار ما

از تعین اول و وحدت بیانی کرده ام
ای نیاز آور بگوش این گوهر شهوار ما

به بستان تجمل گلعذاری کرده ام پیدا — سراپا دستهٔ رنگین نگاری کرده ام پیدا
قیامت قامتی بالا بلای آفت جانی — بتی غارتگر دین سحرکاری کرده ام پیدا
نگارین کاکلی فرخی زاهد فریبی عشوه پردازی — عجائب دلربائی طرفه یاری کرده ام پیدا
جوانی نکته دانی طبع موزونی سخن سنجی — سر دیوان حسنی خوش شعاری کرده ام پیدا
بیا جانان تماشا کن چراغان تن زار سوزان — به داغستان دل رنگین بهاری کرده ام پیدا
جگر آتش دل آتش سینه آتش دیده ها آتش — بایین هر چهار آتش کار و باری کرده ام پیدا
گداز کار و ان بخت دل از سینه می جستم — رهش از دیده خونبار باری کرده ام پیدا

دل و جان را عزیز از بهر آن دارم که اینها را … بگرد روی جانان جان نثاری کرده ام پیدا

سر و سامانم از عجز و نیاز و بیخودی خوابیست … بزور ناتوانی حال زاری کرده ام پیدا

بملک هستی خود شهریاری کرده ام پیدا … درون گرد تن من شهسواری کرده ام پیدا

برافگندم نقاب از رخ[له] رها کردم تعین را … بزور بیخودی یک اختیاری کرده ام پیدا

بلغزش بودم از بی پائی پای تن خاکی … زبی پائیش پای استواری کرده ام پیدا

زدم صد چاک بر کوه دلم از تیشهٔ محنت … به تنهائی نشیبی طرفه غاری کرده ام پیدا

بمعیار ریاضت نقد همت انکه دیدم … پسند خاطر دلها عیاری کرده ام پیدا

پر از دُرهاے شهسوار است دامنم بحمد الله … چنین دولت ز چشم اشکباری کرده ام پیدا

بصید ماسوا شاهین همت کی فرود آرم … باوج قدس بهر او شکاری کرده ام پیدا

مکان در لامکان دارم نشانم بی نشانیهاست … برون از چرخ دائر من دیاری کرده ام پیدا

شناور بوده ام اندر بحر جستجوی یک عمری … رسیدستم بخود یاری کناری کرده ام پیدا

شنا کردن درون بحر بیچاره سخت مشکل بود … ببازوی نیاز و شکرکاری کرده ام پیدا

له نقاب از خود

امشب آنست که ز حلقهٔ جهان بر در ما — نیّر نور خدا کرد طلوع از بر ما

در شبستان جهان بر نمط شمع سحر — بی فروغست مه چارده با اختر ما

چکد از ابر مجازم رشحات تحقیق — قلزم دیدهٔ حقیقت شده چشم تر ما

زاهدا جام طهور از پی فردا بردار — جرعهٔ نوش کن این خم زمی ساغر ما

نظر حضرت عشقست بسوی فقرا — که نهاد افسر شاهی جهان بر سر ما

اوج گیرایی ما بین که فضای ملکوت — جمله در سایه شد اندر ته بال و پر ما

فکر هر کس نرسد مغز سخن را ای دل — انگه شیشه گران کو و کجا گوهر ما

تا نیاز از خودی خود نه‌ای سوزان باش
همچو اسپند با آتشکدهٔ مجمر ما

دی پای بند دین مجازی بدیم ما — امید قدم بکفر حقیقی زدیم ما

اسلام را گذاشته در عشق آن صنم — مسجد خراب کرده بدیر آمدیم ما

از تابهای اشعهٔ حسن و جمال یار — از پای تا بسر همه آتش شدیم ما

صد شیشهٔ توهم کثرت شکسته ایم — تا گشته در معارف حق اوحدیم ما

ذات و صفات ما همه منسوب سوی اوست — از هر جهت بهر جهتش مسندیم ما

پیدا است سر عشق ز بطن بطن من — از عهد طفل معرفتش والدیم ما

بیباک گشته ایم ز شور جهان نیاز
دست از خودی فشانده ز خود بیخودیم ما

دین مغان گرفته و خویش کافریم ما — مستیم و میکشیم و ز خود بد بریم ما
از فرقهای تفرقه بس منکریم ما — با جمع اهل جمع موافق تریم ما
دانا گشتیم و دشمن عقلیم بالیقین — گردن زن تن و دل جان پریم ما
رندیم و بیخودیم و ز خود آشنا ایم — ور خطرهای وهم صفا خاطریم ما
از جلوهای حسن بخشیم نگاه دل — در سخت بیم و بلا ششدریم ما
از تابش شعاع جمال و جلال یار — آتش گرفته از کف پا تا سریم ما

باکی ز پیچ سران خیالم نیاز نیست
جان را بکف نهاده و خوش بی سریم ما

بر آیت جهان بنمود جانان روی زیبا را — برنگ یکرو شان دگر هر سو پیر و برنا را
همین اهل ایمان هم شد و هم یار بیدینان — بنای کعبه ای هم ساخت هم دیر و کلیسا را
بپشت پارسایان بار تقوی برنهاد است او — بجان میکشان انداخت هر جام و صهبا را
بنور آفتاب روی او هر ذره تابانست — نه تنها ما و کنعانی که بنمود زلیخا را
بقومی فخر فقر و خاکساری کرده ارزانی — بجمعی تاج فغفوری و جاه و حشمت دارا

ز فقر فخر سی

بهر ملکے دگر راهی و رسمی دیگرے دارد | بهر طرفے معین ساخته افواج اسما را

نیاز از فیض جود دست پرورده عالم
که از تحت الثری بنواخت تا فوق الثریا را

الا یا ایها الساقی بنوشان جام می ما را | که نشناسم ز مدهوشی سر از پا و ز سر پا را

سراپا بیخودم گردان ز قید مستقیم برهان | چه در بند خودی خود یافتم جمله بلا ها را

بپای بند هستی سخت عقد مشکلے دارد | که مشکل می نماید حل او هر پیر و برنا را

درین مشکل کشائی بازوی حکمت چه کار آید | نمی بینم توانائیش الا جام صهبا را

بیا و جلوه گر شو بر دلم ای راحت جانم | دگر منظور نبود بهر من وعده امروز و فردا را

سر ره دل بهای تن مهیا دارم ولیکن | گزیری نیست گر ناید پسند آن شاه زیبا را

بپروایم چه پروا نیست آنکس را که بی پرواست | نه بارم در جناب او دست نه بارست پروا را

نهادی داغ دل در سینه مهتاب افروزه | برافگندی ز عارض چون نقاب ماه تابا را

چه تقصیرست یا رب این چه بیتابی که من دارم | مبادا این چنین حالتم هرگز بقسمت گبر و ترسا را

بشبهای فراق تو درین دوران مهجوری | اگر بینی مرا صد پاره گردد سینه خارا را

نیاز از انکسار و عجز من از حد گذر کرده
بده یک ذره بارے بدرگاه خودم یارا

بیا ای ساقی زیبا و پر کن جام صهبا را
بیا پی ده بما و بیخبر گردان ز ما ما را

جمال حسن دهی خود بمشتاقان خود بنما
برافگن از رخ و عارض نقاب لطف دوتا را

گدا و بینوا ایم بلبسیر و برگ نیست سامانم
نخواهم ملک اسکندر نه جاه و حشمت دارا

غم هجران مرا کشت و قیامت بر سرم آورد
بیا بنگر بحال ما و بنشان فتنه برپا را

شب انگور آمد اندر چشم من در حال مجنونی
بجیب آسمان دیدم چون عقد ثریا را

بگویم کی کند جا وعظ و پند واعظ و ناصح
که در مستان نباشد قدر و عزت دو دانا را

نیاز اندر طریق خاکساری خوش روان میباش
شود دلدارت آخر نرم گو سخت است چون خارا

لبس جامه خون کشته شمشیر جفا را
پیراهن سرخ است لباس شهدا را

باکی تاخته دیده چه خفت مه نو
نظاره کنی ابروی حسد ایشما را

اندر بغل آورده دام انبکت دل بریان
تا با سگ کوی تو کنم پیش مدارا

گیسوست بروی تو و یا شب بیخ روز
یا اسود زنگیست بهم ترک خطا را

مستی می تابحق بهوش آمدنی نیست
تا حشر بتن کاسک من کمان سکارا

چون شمع سراپا بسر گریه و آهم
من تا رک قد صرت دفانا و بجارا

روزی بتماشای رخش چون زدم من
اخرجت من العشق شیونا و بجارا

هر قطرهٔ اشکی که فرو ریختم از چشم
چو دید به سرشکم شفقی گفت بیاران
زین پیش کسی اشک بدین رنگ ندیده است
یارب چه کنم چارهٔ خود هیچ ندارم

قَدْ کَانَ مِنَ الْقَلْبِ نِدَایَا وَ مَنَارَا
هان دور کنید این کسِ پُر گرد و غبارا
وز دیده نگر از کفِ من رنگِ حنارا
این زندگیِ تلخ بمن نیست گوارا

رحمی به نیاز ای شه بیداد و ستمگر
تا کی ندهی داد فقیر و گدارا

ای دل بگیر دامنِ سلطانِ اولیا
ذوقی دگر بجام شهادت ازو رسید
چون صاحب مقام نبی و علیست او
آئینهٔ جمالِ الٰهیست صورتش
تا کرد صرفِ حق سر و سامانِ هستیش
روی نکوش مطلعِ صبحِ سعادتست

یعنی حسین بن علی جانِ اولیا
شوقی دگر بمستی عرفانِ اولیا
هم فخر انبیا شده هم شانِ اولیا
زانرو شده است قبلهٔ ایمانِ اولیا
گوی سبق ربوده ز میدانِ اولیا
سیمای اوست شمعِ شبستانِ اولیا

دارد نیاز حشر خود امید با حسین
با اولیاست حشر محبانِ اولیا

عشقست آنست کز نام و نشانم باقیست
گرچه فانی شده‌ام ذکر و بیانم باقیست

گوهرِ هستیِ من گرچه حباب آسا هست ‌ ‌ ذاتِ حق کانِ من و بحرِ روانم باقیست

محفلِ ساغر و می مطرب و نی آخر گشت ‌ ‌ مستی و وجدِ دلِ رقص کنانم باقیست

شعلهٔ نورِ قدم بر دلِ طورم تابید ‌ ‌ سوختم خاک شدم سوزشِ جانم باقیست

گر نماندیم درین دیر چه باکست نیاز
کز ازل تا به ابد جانِ جهانم باقیست

رفتم اندر تهِ خاک آتشِ تابانم باقیست ‌ ‌ عشقِ جانم بربود آفتِ جانم باقیست

سر و سامانِ وجودم ثمرِ عشق بسوخت ‌ ‌ زیرِ خاکسترِ دل سوزِ نهانم باقیست

کاروانم همه بگذشت ز میدانِ شهود ‌ ‌ همچو نقشِ کفِ پا نام و نشانم باقیست

هستیم جمله خیالیست بتمثالِ سراب ‌ ‌ بالیقین من نیم و وهم و گمانم باقیست

طمعِ فاتحه از خلق نداریم نیاز
عشقم اندر پسِ من فاتحه خوانم باقیست

خیالِ دوست در دل آنچنانست ‌ ‌ که عالم جمله از چشمم نهانست

اگر خواهم که بینم خویشتن را ‌ ‌ همین بینم که جانانم عیانست

ببین در صورتم با چشمِ تحقیق ‌ ‌ حقیقت را مجازم نردبانست

وجودُ الکلِّ عندی فی خیالٍ ‌ ‌ نمودِ ماسوا وهم و گمانست

بلای هستیست این عالم آشوب — عدم شهریست کو دار الامانست

اگر دانی که هر شی هست لاشی — بدان که هر مکان هم لامکانست

دلا سر حقیقت کس نداند — اگر صاحبدلی کور مزدانست

باین و آن نشان او مجوئید — که بیرون ذات او از این و آنست

نیاز این گفتگو از من مپندار — که نے گفتار نائے راز بانست

یار مارا هر زمان نام و نشانی دیگرست — شکل یوم صورتش در شکل و نشانی دیگرست

در طلسم خلق بر گنج رخش گیسوی او — هر طرف مار سیاهی پاسبانی دیگرست

راه او از طالب دنیا و دین کی سر شود — طی راه عشق کار کاروانی دیگرست

من نه تنها جانفشانی پیش جانان کرده ام — بر سر هر تار مویش جانفشانی دیگرست

از اسیران هوای حور جنت نیستم — بلبل عشقم مکانم آشیانی دیگرست

فارغ از سود و زیان دین و دنیا گشته ام — عاشق عهد بیده اسود و زیانی دیگرست

دیده بر دیدار جانانست مارا دمبدم — سینه ام مجروح هردم از سنانی دیگرست

بنده عشقم ندارم آرزوی نام و ننگ — آرزوهای چنین کار کسانی دیگرست

مرغ جانم کی فرود آید به بستان ارم — مرغزار مرغ جانم بوستانی دیگرست

من جهانی غیر ازین هر دو جهان بگزیده ام
خارج از هر دو جهان ما را جهانی دیگرست

جسم و جان کاملان نبود مثال ناقصان
عاشقان و عارفان را جسم و جانی دیگرست

فیض یابی از بارگاه شیخ عبدالقادرم
زین جهت ما را پر از فقر شانی دیگرست

سر عشقش در بیان کس نیاید ای نیاز
این چنین اسرار را شرح و بیانی دیگرست

دمی که صانع تقدیر طینتم بسرشت
سرشت خاک مرا با شراب صافی خشت

بلوح طالع هر کس نوشته کرد ای
بسر نوشت من بنده نقش عشق نوشت

درون سینهٔ من ره بسوی خود آراست
نه راه کعبه روم نی کلیسیا نه کنشت

بنور آتش مهرش دلم فروزان شد
برنگ لعل بر آید بسوختن انگشت

ز رنج و راحت هستی گذشته در جایے
رسیده ام که در آنجا نه دوزخست و بهشت

نیاز را بمقامی که حق عطا فرمود
برابرست دُرِ بے بها بنیمه خشت

مبارک بادت ای دل گشت بینا دیده کورت
نمایان شد بهر سو صورت یار نکو صورت
عجب کیفیتی دارد نگاه یار مخمورت

که در مستی و مدهوشی درآمد جانِ مخمورت

قیامت غلغل و غوغاست در جوش و خروشِ تو

که یکسر گوشِ عالم پُر شد از هاؤ و هوئیِ شورت

برآید هر چه از دل بر زبان هان فاش گو ای دل

که هشیاران پی بیهُشی دارند معذورت

چو رفتی از میان پس خود خدا گشتی انا الحق زن

که شد پیوند جان و دل حالاتِ مستورت

چو اسبابِ ادب ارنی لن ترانی نشنوی هرگز

به عشق آتشین روئی شده سوزان تنِ طورت

نمی‌باید دو نگاهِ تو بجز آن حسن بیرنگی

به هر جانب که بینی باشد آن دلدار منظورت

چو خورشیدِ حقیقت شد پدید از مطلع جانت

تجلی شد پدید از روشنی شبهای دیجورت

شرابی خوردی از جام لب یار ستمگر خواری

سلامت یافت از تلخیِ هجران جانِ رنجورت

نباشد گر عبادت خالصاً للہ ای زاہد
بگو حاصل چه باشد عاقبت زین جنت و حورت

چه تاب آرد حدوث تیره به روی نیاز تو دل
فروغی از قدم پیداست اندر مشعل نورت

رقصم از نغمهٔ ترانهٔ اوست
مستیم از می مغانهٔ اوست

شعله زن در متاع جان و دلم
آتش حسن صمد زبانهٔ اوست

مدت هستیش چه میپرسے
کز ازل تا ابد زمانهٔ اوست

آنکه در دو جهان نمی گنجد
در دل دردمند خانهٔ اوست

شاخ و برگ و شگوفه و گل و خار
حیله روئیدگی دانهٔ اوست

جز خدا نیست دیگرے موجود
من و تو حیله و بهانهٔ اوست

باطن و ظاهر اول و آخر
قبلهٔ جانم آستانهٔ اوست

خلق و عالم ز ماه تا ماهے
موجه بحر بیکرانهٔ اوست

صدف چشم دل کتابانست
اثر گوهر یگانهٔ اوست

روز و شب رشتهٔ امید نیاز
بستهٔ همت شهانهٔ اوست

حسن روی هر پری عکس حسن روی اوست	رنگ و بوی گلشن خوبی ز رنگ و بوی اوست
هر دل اندر هر بدن در فکر جست و جوی اوست	هر زبان در هر دهن در ذکر گفت و گوی اوست
منزل هر مشرب و مذهب همی کوی اوست	انتهای راه هفتاد و دو ملت سوی اوست
در حریم کعبه و دیر و کلیسا و کنشت	قبلهٔ جان جهان طاق خم ابروی اوست
بر لب هر جویباری در گلستان وجود	رونق افزای چمن سرو قد دلجوی اوست
فتنه و آشوب جان شورش و غوغای دل	غلغل و شور دو عالم جلوه های روی اوست

بر نیاز ای دوستان از بی نیازی شکوه نیست
زانکه در خویشم سراپا راه و رسم خوی اوست

جان عالم در کمند حلقهٔ گیسوی اوست	عالم جان پای بند پیچ و تاب موی اوست
شاهد اهل نظر حسن و جمال روی اوست	قبلهٔ ارباب دل طاق خم ابروی اوست
آنکه صیاد غزالان دل و جان بوده است	ناوک ناز نگاه دیدهٔ جادوی اوست
رهزن ایمان و دین غارتگر صبر و شکیب	عشوه و ناز و ادا و غمزهٔ جادوی اوست
کی خوش آید در مشام بوی گلستان دهر	سالها شد کین دماغم پر مشام از بوی اوست
بر دلم ای دوستان از کفر عشقش شکوه نیست	زانکه از زنار دار طرهٔ هندوی اوست

عشقبازان حقیقت بی سرانند ای نیاز

چون سر پنهان ز چوگانش بجای گوی اوست

ذات حق خورشید و این اعیان ما ذرات اوست
تابش ذرات ما از عکس اشراقات اوست

از رخ هر ذره تابان نور خورشید وی است
صورت اعیان عالم مظهر مرآت اوست

ذات خورشید است فی الواقع بهر ذره محیط
در صفات ذات این پیدا و پنهان ذات اوست

در سحاب نیستی تابان است برق هستیش
ظلمت آباد عدم روشن ز ایما صفات اوست

امتداد نقطه اش نقش جهان النقش نیست
دفتر آفاق و انفس نسخهٔ آیات اوست

هم وجوب و هم قدم هم وصف امکان و حدوث
در نگاه دیدهٔ بینا همه حالات اوست

ملک بیچونی و چون معمور از و هستی نیاز
در مکان و لامکان تعمیر عمرانات اوست

دل دستگیر حلقهٔ زلف دوتای اوست
جان پای بند قید کمند هوای اوست

حیرانیم ز حسن رخ دلربای اوست
دیوانگی عقل سرم از بلای اوست

غارتگر قرار دل و رهزن شکیب
شوخی و ناز و غمزه و طرز ادای اوست

شور و فغان و ناله و سوز و گداز و آه
درد و تپش بجان و دلم از برای اوست

از نسخهٔ طبیب نباشد شفای من
دردم هر آنکه داد علاجم لقای اوست

در رشتهٔ مراد من افتاد صد گره
چشم نگه بناخن مشکل کشای اوست

ناآشنای عالم و بیگانهٔ جهانست — اندر جهان کسیکه دلش آشنای اوست

سازد بزیر سایهٔ خود شاه دو جهان — آنکس که زیر سایهٔ بال همای اوست

چون بر نیاز جرم و وفای تو ثابتست
جور و جفا هر آنچه برو شد سزای اوست

حسن جهان ز حسن رخ دلربای اوست — آب روان گلشنش از جویهای اوست

گه شاخ و گاه برگ و گهی غنچه گاه گل — با جمله اینهمه همه نشو و نمای اوست

هر چند ذره ذره ز هر سمت کامیاب — تا هم بگردش از پی مهر و هوای اوست

من لم یسعه و تسعه ارض و لا سمای — بیت المقدس دل بی شرک جای اوست

ایمان عالم از رخ نورانی ویست — کفر جهان ز طرهٔ زلف دوتای اوست

باشد ز رفع قید تعین همون خدا — آن کس که در احاطهٔ قیدش سوای اوست

چشم دل نیاز که تا بالست چون صدفست
ز آب روشنی در بی بهای اوست

کسیکه بهتر نهانست در عیان همه اوست — عروس خلوت هم شمع انجمن همه اوست

بمصحف رخ خوبان همین نمود رقم — که خط و خال رخ و زلف پرشکن همه اوست

ز سر عشق چو واقف شوی یقین دانی — که قیس و لیلی و شیرین و کوهکن همه اوست

نظر بعیب مکن در ظهور باغ وجود — که طوطیان چمن زاغ و بوم زغن همه اوست

همین صدای بگوشم رساند باد صبا — که لاله و گل و نسرین و نسترن همه اوست

شنیده ام ز صنمخانه از زبان صنم — صنم پرست و صنم هم صنم شکن همه اوست

ز ساز مطرب پر سوز این رسید بگوش — که چوب تار و صدای تنن تنن همه اوست

شنیدنم همه صدقست و دیدنم همه حق — که گوش من همه او هست چشم من همه اوست

چنان ز خویش برون رفتم و درون گشتم — که دید دیدهٔ جانم بجان و تن همه اوست

اگر تو دفتر اسلام و کفر پاره کنی — یقین شود بتو کین شیخ و برهمن همه اوست

اگر ز قید تعین برون شوی چو نیاز — نظر کنی که درین زیر پیرهن همه اوست

نیاز نیست که میگوید این کلام اندرم
قسم بحق که درین وقت در سخن همه اوست

اے دیده چه اندر نظرت آمد و رفت — گر دیدن او یک اثرت آمد و رفت

دانم که خیالت بد از ان شعلهٔ حسن — چون برق درخشان بسرت آمد و رفت

اے دل ز سرت رفت سر حسن مجاز — صد شکر که این درد سرت آمد و رفت

ای جان جهان جان من زار و نزار — بر لب شد و بهر نظرت آمد و رفت

این مرده تنم بهر قدمبوسے تو — گردی شد و در رهگذرت آمد و رفت

صد حیف ندیدست گہی روی مراد — مشتاق تو چندان بدرت آمد و رفت

از آمدنت ور بر ما نیست یقین — صد بار بگوشم خبرت آمد و رفت

ای باد صبا عرض کنش حال نیاز
باشد بخیالش اگرت آمد و رفت

ای دیده ندیدی چه برت آمد و رفت — منظور تو اندر نظرت آمد و رفت

او گرد رہش سرمہ نکردی در چشم — حیف است چه کحل البصرت آمد و رفت

چون ابر سیاهست تنت بر تو حجاب — آن بدر منیرت بدرت آمد و رفت

ای فکر نه نازک و باریک خیال — ورنه ببرت موکمرت آمد و رفت

ای دل مگرت نیست شناسائی یار — کاندر بر تو سیمبرت آمد و رفت

ای سر بچه وردی و چه شوری چه ہم — کارام دل و دردسرت آمد و رفت

دانم که نیازم بکشد سوی تو یار
در کوچه من مانند اگرت آمد و رفت

از عتاب تو بجانم چه بلا آمد و رفت — ور جفای تو چها بر سر ما آمد و رفت

بہم شور و فغان دلم شورش عشق — ناله و آه بهجر تو جدا آمد و رفت

بالیقین کرد ستم پیشه ترا مهر رقیب — ورنه صد بار خیالت بوفا آمد و رفت

جز وفای تو دلم هیچ نکرد است گناه
کین جفا بر سر او از تو سزا آمد و رفت

لنگ شد پای خیالم که شما را ره نیافت
سالها داشته در کوی شما آمد و رفت

عرض کن قصهٔ حال دل محزون بنیاز
پیش او گر تو شبی باد صبا آمد و رفت

30

دلا بودن کوی خدای آسان نیست
به هر دل تنگ میسر این کوی بالای آسان نیست

بکوی یار ز پا فتنت جدائی راه
اگر ز سر نکنی پا رسائی آسان نیست

تجرد از من و تو شو گذر ز بند دوئی
که حق رسیدن با و شنائی آسان نیست

بیا بصیقل توحید زنگ دل بزدای
بیار آئینه چهره نمائی آسان نیست

وضو بخون جگر کن که مسلم عشقی
که از جناب حضرت صفائی آسان نیست

تهی ز خویش چو نی شو بپای تا سر خود
و گر نه بوس لب لعل نائی آسان نیست

برون بر آر تو خود را ز درمیان هشیار
بهیچ نوع دگر خود نمائی آسان نیست

هزار گونه بدی هست هیچ نیکی لیک
ز کینه و کبر و غرور و حسد رهائی آسان نیست

چنانکه هستی اول بیا و هست بشو
که بی شناختن وجه لقائی آسان نیست

صفات سمع و بصر علم راز یار بسنج
دگر شناسی دل با وان ثنائی آسان نیست

ببخش بیار کنون ایستی خود را
جز این بیک نهجت رسائی آسان نیست

آنکه بر درگهش نیاز من ست
شهسوار سمند ناز من ست

از ازل تا ابد بچشمِ قدیم
دیده واکرده عشقبازِ من ست

آنکه غارت نمود کشورِ دل
چشمِ خوشخوابِ نیم بازِ من ست

زینۂ معنیست صورتِ من
خود حقیقت نما مجازِ من ست

گر انا الحق زنم عجب مدان
در حقم گفت حق که رازِ من ست

زاهدا کن وضو بخونِ جگر
در سرت گر سرِ نمازِ من ست

در میانِ جهانِ کهنۂ تو
جانِ محمود در ایازِ من ست

از صفاتِ منست فقر و غنا
سوی خود باز چشمِ آزِ من ست

همچو نی شو تهی ز سر تا پا
گر خیالت بنی نوازِ من ست

آسمانِ بلند و پستِ زمین
از نشیبِ من و فرازِ من ست

شمع روشن شده بنورِ دلم
سوزِ پروانه از گدازِ من ست

حسن خود عاشقست و خود معشوق
پردۂ نازِ خود نیازِ من ست

دیده بازی ته بین دیدۂ حیرانم سوخت
گرم نظاره چنانم که دل و جانم سوخت

جلوه کردند بتان در حرمِ کعبۂ دل
چشم بیباک نگهان مصحفِ ایمانم سوخت

شرر آتش دل بود نه اشک رنگین — کاستین من و هم گوشهٔ دامانم سوخت
وای ناکامی من از لب لعلت تا کی — حسرت تر لبی از چشمهٔ حیوانم سوخت
آه دود من جانسوز بروی نرسید — آتش عشق چرا همچو سپندانم سوخت
غم بیتابی دل بود هنوزم درپیش — که دگر جلوهٔ تازت سر و سامانم سوخت
شدت محرقهٔ عشق تو هیچم نگذاشت — هم سر دردم و هم خواهش درمانم سوخت
استخوان سوزی ما را سببی پیدا نیست — هان پی شهپر دل اینجا پیکانم سوخت
خواستم گرمی حسن تو بتحریر آرم — همه تن شعله نمط خامهٔ حسانم سوخت

گر همچو شمعی بخموشی مکن ای شاد نیاز
سر بزانو شدنت جان غزل خوانم سوخت

مهر رویت نه همین دیدهٔ حیرانم سوخت — گرمی شعلهٔ حسن تو دل و جانم سوخت
شمع سان بر سر بزمت همه عمرم میسوز — لیک یک لحظه بهجران تو نتوانم سوخت
نیست انصاف که بزم تو برافروزد شمع — مهر پروانه بخلوت به اذان دانم سوخت
دل مجموع من از غنچهٔ لب بندخو شکست — هرزه خندیدن گلهای گلستانم سوخت
منکه پروانه نمط سوزی و سازی دارم — غلغل و شور سحرگاهی مرغانم سوخت
لاله زار جگرم رشک بهار ارم است — نوبهار عجبی صحن گلستانم سوخت

دفتر دعوی تقدیسِ ملایک یکسر
شعلهٔ آتشِ عشقِ دلِ انسانم سوخت

گذرِ قافلها یک نفس آسوده نداشت
غم آوارگیِ گردِ بیابانم سوخت

فلک افلاک بسیلابِ سرشکم در چرخ
بود تا چشم سهیلت یمِ طوفانم سوخت

بلبلم در قفس و دور ز گلشن به بهار
در چمن نغمهٔ مرغانِ خوش الحانم سوخت

کاروانم همه بگذشت و من و هیهایی
غم واماندگی از قافلهٔ یارانم سوخت

داغ بر سست قرارِ دلِ بیتاب نیاز
جانِ باران گهرِ چشمِ دُر افشانم سوخت

کافرِ عشق ز رسم و رهِ ایمان برگشت
محوِ نظارهٔ جانان ز دل و جان برگشت

بسکه از چشمِ سیهٔ مست کسی سرگشتم
دلم از ذوقِ میِ ساغرِ دوران برگشت

نتوان از دو جهان از دل و جان برگشتن
مگر از عهدِ وفایِ تو که نتوان برگشت

دوش از جلوهٔ نازِ تو به صحنِ گلشن
بلبل از نالهٔ و دردِ گلِ خندان برگشت

نظرِ اهلِ نظر منتجِ کشف و شهود
صوفیِ صافیم از حجت و برهان برگشت

قیدِ مذهب سببِ سلبِ تجرد تا دید
دلِ بی قید ز هر گبر و مسلمان برگشت

هر که سودای محبت بسرِ زلفِ تو کرد
نقدِ جمعیتِ دل داد و پریشان برگشت

نگهِ لطفِ تو گر سویِ نیاز آمد نیست
روزی از رنج و غم و غصه توان جان برگشت

انچه با باده کشان ساغر صهبا میکرد
دور چشم تو به مخمور دل ما میکرد

فتن حسنت که تقاضا و قدر انشا میکرد
کاش با حاشیهٔ مهر تحشی میکرد

جوش عشقت بسرم مستی صهبا پیدا
دل صد آبله ام جلوهٔ مینا میکرد

دیده میساخت بهر جای خیالت تنها
دل نادیده مقامش بسویدا میکرد

چشم نرگس بچمن راه که میدید خدا
گوش گل از نهانی که اصغا میکرد

سحر از آمدنت غنچه خبر داد که گل
نظر لطف سوی بلبل شیدا میکرد

صانع جزو کل این جوهر فرد و دهنت
کاش میساخت دو بخش و سخن وا میکرد

دست بیداد تو بگشت جهانرا یکسر
باز پامالی هر کشته کف پا میکرد

چرخ با این همه بیمهری و بیدادگری
بر سر کشته جور تو چه پیدا میکرد

شد بقربانت کسی جان و دل ایمانم
که مدام از همه الطاف تقاضا میکرد

اگر شود جلوه گر اندر نظرش پایهٔ نیاز
یوسف مصر کند انچه زلیخا میکرد

دل ما انچه ز اغیار تمنا میکرد
شب در آئینهٔ خود صاف تماشا میکرد

بحریم حرم و دیر و کلیسا و کنشت
هر که میجست ترا وا می چه بیجا میکرد

شیشه بود دلم یا که طلسم حیرت
که بتمثال پری جلوه گریها میکرد

عین دریاست حبابم بنگاهِ تحقیق — ورنه این قطره چرا شورش دریا میکرد

کی قدرم و افزونی جاهش باهم — هر یکی حکمت تکریر ثنا میکرد

حاصل غیرت من بود پریشانی دل — ناخن شانهٔ زلفت چو گره وا میکرد

در سرم آبله بود پر از خونابه — محتسب بی‌سبب این شورش و غوغا میکرد

دل من همچو سپندان بسرِ آتش عشق — در حضورِ نظرش لب بدعا وا میکرد

لب میگون تو بیاخت مرا مست الست — ساغرِ چشم تو سرمستی صهبا میکرد

قوتِ شاه نجف بین که بیک نیم نگاه — میکند آنچه بصد فکر مسیحا میکرد

ای شیا زانهمه اعجاز کسی میگویم
که حقش یاد بمزمّل و طاها میکرد

ای کاشکی ز تلخی هجرم رها کنند — وز شربتِ وصال بدردم دوا کنند

از بنده پروری و نوازش بعید نیست — شاهان اگر نگاه بسوی گدا کنند

آنانکه زیر سایهٔ مهرت مقام شانست — در دل چرا تخیلِ بالِ هما کنند

شوریدگانِ حسنِ جمال و جلالِ یار — تسکینِ دل بسلطنتِ عالم کجا کنند

دیوانگانِ بادیه پیمای عشق او — هفت آسمان بچشم زدن زیر پا کنند

آن چشمِ التفات که بر حالِ دیگرانست — آیا بود که غمزهٔ عشوش بپا کنند

بر کشتگان چشم و اسیران دام زلف — غوری بر استاد نگاهی چها کنند

مارا بره و بر دگران را بیا بیا — بر ما جفا و جور بر آنها وفا کنند

در رشته مراد من افتاد صد گره — با ناخن شره مگر این عقده وا کنند

جانان بسوی اهل نیازت گذار کن
تا جان و دل نثار و فدای شما کنند

وای بر غلطیده در خون که قاتل بگذرد — او چنان با نیتیان بین همچو غافل بگذرد

شسته ام دستان خود و از زندگی در بیدلی — کار بر جان می فتد چون نیست از دل بگذرد

خبر دم شمشیر و نوک تیر آن خونخوار کیست — محرم دردی که آن بر جان بسمل بگذرد

نوبتم در ناتوانی تا باین حد کشید — آه را هم زور بازو نی که از دل بگذرد

همچو طوفانست پیدا از سرشک اشک من — می نه بینم کشتیم بر روی ساحل بگذرد

عاشقان را غم عجب مونس بدا افتاده است — غم اگر مونس نباشد سخت مشکل بگذرد

داشتم دل یادگار یار آنهم یار برد — کیست یار جان من یارب اگر دل بگذرد

در غم جانان بیا با ما نشین ای عندلیب — کین حیات چند روزه حال شامل بگذرد

اهل دل گویند مارا آفرین با وای نیاز
این نیازم گر نباز او مقابل بگذرد

گر شبے آن ماہ تابانے بہ محفل بگذرد — حیرتے بر شمع و بر پروانہ مشکل بگذرد
آنکہ او دل دارد از وی حالت بیدل مپرس — درد بیدل را کسے داند کزو دل بگذرد
عاشقان را سوی جانان عشق کامل رہبر است — عاشق از صادق بود منزل بمنزل بگذرد
آرزویم جز تماشاے جمال یار نیست — نیست امکان اینکہ در دل وہم باطل بگذرد

فکر بیہودی عبث در خاطرت داری نیاز
کی تواند بہ شدن زخمیکہ از دل بگذرد

بسنت آمد و گلدستۂ بہار آورد — نشاط و خرمی آمادہ در کنار آورد
ترانہای طرب نغمہاے جان افزا — رباب و عود و دف و چنگ را بکار آورد
فزود مستی و جوش و خروش مستان را — ہواے نشاء بہ شیخان ہوشیار آورد
صفا کشان خزان را خوشی مبارکباد — بہار آمد و گلہا بشاخسار آورد
شگفت غنچۂ دل از ہواے فصل بہار — نہال خاطر یخ بستہ برگ و بار آورد
رسید باد صبا سوی بلبل مضطر — قدوم موسم گل گفت و در قرار آورد

حضور خسرو ہندوستان نظام الدین
نیاز جان و دل خویش را نثار آورد

صورتم پست است لیکن معنی دارم بلند — باطنم آزاد و مطلق ظاہرم در قید و بند

راه حق کردن آسان نیست جز رفتن ز سر — اندرین ره باید ای دل همت مشکل پسند
نیست جز هستی حق پیدا و پنهان در وجود — چشم دل بکشا و بنگر بی حجاب ای هوشمند
باطن و ظاهر خود او هست اوّل و آخر خود اوست — برتر از چند است و چون هم جلوه گردد چون و چند
هم خود او شیخ و برهمن هم خود او دیر و حرم — هم خود او خلد است و رضوان هم خود او نار و گزند
هم خود او مست و می و میخانه هم ساقی خود اوست — هم خود او ملا و واعظ گرم جوش وعظ و پند
هم خود او معشوق و عاشق هم خود او جنسیت عشق — هم خود او معبود و عابد در نگاه هوشمند
هم خود او اندر تماشای جمال خود بوجد — هم خود اندر آتش عشقش سوزان چون سپند
هم خود او مستغرق دریای نیرنگی خویش — هم خود آمد از سر انکار بر خود ریشخند
هم از خود محجوب گشته خود ز خود پنهان شده — خود نقاب غنچه شد بر روی خود خود را فگند
خویش را حق دان و حق بین تا شوی حق عاقبت — طالب حق را نشان دادم ز راه حق پسند

نکته تحقیق بشنو از نیاز بی نیاز
کین همه نقش دو عالم نیست الّا نقشبند

دارم ای عشق ز تو منت و احسانی چند — مشکل چند مرا کرده آسانی چند
هر که دلبند تو شد گشت ز هر بند آزاد — خوار و ویران شده در عهد تو زندانی چند
بگدائی درت شاهی عالم چکنم — تاج بخشان جهانند گدایانی چند

چشم دُرریز مدامم بکجا ابر کجا | آن همه کان دُر این قطرهٔ بارانی چند
فیض دریادلی دیدهٔ دُربار منست | جیب قلزم شده پُر گوهر غلطانی چند
اثر حضرت عشقست که دارم در دل | لاله زاری عجبی رشک گلستانی چند

غزلی شسته و رفته دگری گوی نیاز
که بخوانند و ستانید غزلخوانی چند

نیست تنها بقسمت ناله و افغانی چند | دارم از سوز درون بهر تو بیانی چند
می بر آید شرری از بن هر موی تنم | تا فلک رفت سر شعلهٔ نیرانی چند
اشک رنگینم از آن جای بچشم دارد | که نثار سر تست این دُر و مرجانی چند
تا توانی سنبل عنبر تو ناید در چشم | صحبت فخر گلستست عجب انجاد دربانی چند
غمزه و طرز و ادا عشوه و ناز و شوخی | دلبری را چه فراکرده سامانی چند
نیست نرگس بمزارم که ز روی حسرت | خاکم آورد برون دیدهٔ حیرانی چند

غزلی تازه دگر گو بهمین طرز نیاز
که بشنوند و برقصند سخندانی چند

نیست در کوی تو تنها سر قربانی چند | فرش راهست همه جا هردم انسانی چند
استخوانم شده از سوز درون خاکستر | شعله زد آتش عشقت به نیستانی چند

از الفت زلفت پریشانئ دل / چون پریشان نشود یار پریشانی چند

نیست آئینه بروئیت متحیر تنها / صف زده هر طرفی دیدهٔ حیرانی چند

فیض محبوب الٰهیست که در خطهٔ هند / خسروان و جهانند گدایانی چند

نه نیازیست که جانم به نیازش برود
میدهد در تن من هر نگهش جانی چند

امیر المومنین صدیق اکبر / امام المسلمین صدیق اکبر

رئیس العاشقین صدیق اکبر / انیس العارفین صدیق اکبر

رفیق مصطفیٰ در غار تاریک / نبوده غیر این صدیق اکبر

اشاره با حضور مصطفیٰ کرد / برای کار دین صدیق اکبر

ببین اندر کمالات نبوت / ز امت بهترین صدیق اکبر

نبی را داد حق تسکین بمعراج / باواز همین صدیق اکبر

امام هر که و مه از صحابه / که شد امی ل جز این صدیق اکبر

باجماع صحابه شد مقرر / نبی را جانشین صدیق اکبر

نیاید از بیان مدحتش آید
که بوده ست این چنین صدیق اکبر

ستمگرا بسر کشتم گذر دریغ مدار
بناز کشتهٔ خود یک نظر دریغ مدار

فانه الیس مطول تطاول لقیت
سماع مختصری زان سمر دریغ مدار

گرفت آتش عشقم ز فرق تا بقدم
ز آب پاشیت ای چشم تر دریغ مدار

اگرچه لطف جوابم امید نیست یار
بلاغ نامه ام ای نامه بر دریغ مدار

اگرچه صید نبودم ولیکن ای صیاد
گرفتنم پی صید دگر دریغ مدار

شود بیخبر از خویشتن مرا خبرت
خبر ز حال من بیخبر دریغ مدار

بظلمت شب زلفت بعیب افتادم
ز جلوهٔ رخ رشک قمر دریغ مدار

بهار داغ دلم رشک گلشن ارست
پری رخا سیر باغم گذر دریغ مدار

هنوز قابل پیوند چاک جیبم نیست
ز دستگاری خود بخیه گر دریغ مدار

شکیب و تاب و توان همرهِ دلم رفتست
تو نیز بی دل و جانم سفر دریغ مدار

نیاز داری اگر آرزوی دولت فقر
ز حرف یا حضرت تا بسر دریغ مدار

دارد دل دیوانه ام سودای لیلای دگر
مجنون طبع وحشیم بگزیده صحرای دگر

در هر نظر بنمایدم طرز دگر حسن بتم
هر لحظه بینم جلوه هر دم تماشای دگر

چون من ز سر تا پای خود صرف تمنا گشته ام
بچشم نشانه تا زنم حرف تمنای دگر

تا رفته راهِ یکقدم طیِّ مراحل کرده‌ام　　تا داده جای خود ز دست آسوده‌ام جای دگر

در هر شکستن و ریختن مستحکمی شد حاصلم　　در هر افتادن ز پا دریافتم پای دگر

در حالتِ نزع نیاز ای یار جانبخشم بیا
بهتر نباشد زین علاج امیدم مداوای دگر

میکند با من دلم هر لحظه اظهاری دگر　　از درد و غم میزند هر دم اسراری دگر

بلبل دستان سرای جان با در هر نوا　　میدهد ما را نشان از سیر گلزاری دگر

بینا بهر ماتم محرمِ اسرارِ غیب　　یار من با طرزِ نو در رنگ گفتاری دگر

حسن دیگر میشود در هر نگاهم جلوه گر　　میکند هر دم تماشای رخ یاری دگر

کی شوم قانع بهر ماهرویانِ جهان　　چونکه اینها قطره اند از بحرِ زخاری دگر

ربِّ ارنی میسراید موسیِ هر شیِ من　　میدهد در هر تجلّی جلوه دیداری دگر

چشمِ عالم بین چه تاب آرد بخورشیدِ رخش　　دیدنِ دیش بود مقدور ابصاری دگر

عشقبازانِ حقیقت است از سر تا قدم　　راه و رسم دیگر و اوضاع و اطواری دگر

علم رسمی در کنار انداز و گیر از دل سبق　　نکتهٔ عشقت کند حل بحث و تکراری دگر

هستم از صبحِ ازل در مستی و جوش و خروش　　خورده‌ام من جام می از دستِ خماری دگر

ای نیاز از جوش مستی یکدمی فارغ نیم　　نیست جز ها هو و شوم تا ابد کاری دگر

هر چه از سحر و فسون اندر جهان می بینمش
جادوی چشمان فتّان بتان می بینمش

نیست پروای دلم را غیر پروای بتان
فارغ از سود و زیان دو جهان می بینمش

جنة المأوای دل کوی بتان شد التزام
زان جهت مستغنی از حور و جنان می بینمش

در ازل شغل دلم مهر بتان می بوده است
زین سبب روز و شب اندر کار آن می بینمش

طالبا برخیز و رو چون سایه همراه نیاز
زانکه در راه حقیقت خسروان می بینمش

آنچه او صبح است از روی بتان می بینمش
وانچه او شام است از موی بتان می بینمش

هر چه از سحر و فسون آید پدید اندر جهان
غمزهٔ چشمان جادوی بتان می بینمش

دل بامیدی که گاهی دست بر دامن زند
در تهٔ خاک رهِ کوی بتان می بینمش

جان بقالب تنگ گشت تا لبانم آمده
دل هنوز اندر پی جوی بتان می بینمش

آگهی کی باشدش از شور و غوغای جهان
روز و شب در شور و هاهوی بتان می بینمش

چون نباشد این دماغم بی دماغ از بوی گل
پر دماغ از بوی گیسوی بتان می بینمش

نیت سجده بسوی کعبه چون آرم بدل
سر نهاده سوی ابروی بتان می بینمش

دیر را دانم حرم در پای بت سر آورم
زانکه وجه الله خود در روی بتان می بینمش

بت پرستی کی گذارم ناصحا منعم مکن
آنچه میجوئیش حق سوی بتان می بینمش

زاهدا نامِ صنم گیر از ادب پیش نیاز
چونکه از قومِ دعاگوی بتان می بینمش

آنکه بد بهتر نهان نورِ عیان می بینمش
هم ز عالم برتر و هم عین آن می بینمش

در مقامِ ذاتِ خود نام و نشان چیزی نداشت
بانهد در اسم و صفت نام و نشان می بینمش

رتبه‌اش عالیست از بودن زمین و کون و مکان
بوالعجب سرّیست که هم در هر مکان می بینمش

در تماشایِ جهان چون دل نهاد از خلوتش
گرد گردانِ جهان خود این و آن می بینمش

گاه صاحب هوش و عاقل واعظ عالم شود
گاه مست اندر سرِ پیرِ مغان می بینمش

گاه با ناز و ادایش شوخ و شنگ و دلربا
در لباسِ گلرخان خوش نوجوان می بینمش

گاه بسمل بیجان مجروحِ شمشیرِ بتان
شکلِ زارِ عاشقان بس ناتوان می بینمش

گرچه پوشد کسوتِ بسیار در رنگِ هزار
لیک من او را چو یک دانم همان می بینمش

دل که بود اندر تنم پر از نیاز و درد و غم
گم شد اندر عشق بی نام و نشان می بینمش

مست گشتم از دو چشمِ ساقی پیمانه نوش
الفراق ای ننگ و ناموس الوداع ای عقل و هوش

شد تنم همرنگ با جان جان به تن همرنگ شد
می برد هر جا که خواهد جان این تن خانه بدوش

گفتمش ای جانِ من بیجان و هم تن خود تویی
گفت فی الواقع ولی در ستر این اسرار کوش

نیست اندر اختیارم ضبط حالت چون کنم — می برآید از درونم می جوش و می خروش

دی بدم من شیخ دین و سبحه خوان مسجد نشین — هستم اکنون بت پرست و کافر زنار پوش

زهد و تقوی در فگندم زیر پای آن صنم — زانهم عشقست در رندی مشربم جوش و خروش

زاهدا بشنو خدا را آنچه میگویم ترا — زهد همچنین گذار و جام عشق از من بنوش

خدمت پیر مغان بر خود گرفتم فرض عین — کمترین از بندگانش بنده ام حلقه بگوش

بعد در میخانه بنشستم بصد عجز و نیاز — گشته ام از بهر یکدو جام می طاعت فروش

عالمی پر شور گشت از غلغل و شورت نیاز — یکدمی ای یار من از ها و هو بس کن خموش

سر تو هر قدمست این سینه تابان عشق — جلوه نور کلیمست آتش سوزان عشق

دود آه سرکشی از سینه سوزان ما — پنبه الله باشد بر سر دیوان عشق

عاشقان در بینوائی خسروی ها میکنند — شاهی کونین دارد بی سروسامان عشق

شمع و پروانه بهم دارند ربط عاشقی — یک بسنجیدیم سوز هر دو در میزان عشق

در حریم وصل جانان ره نهادم چون قدم — هستیم را کرد بیرون از درش دربان عشق

صبر دل هوش سرم چون طاقت مهمان نداشت — خود برفت و خانه را بگذاشت با مهمان عشق

دارد آزادی ز تقلیدات دهی سگیان — هر که دارد پای در زنجیر در زندان عشق

کافر عشقم مپرس از دین من ای همنشین
عشق اسلام و دین در ملک کفرستان عشق

فارغ از رسم و رهِ گبر و مسلمان ساخته
مرحبا صد مرحبا بر لطف و بر احسان عشق

کشتهٔ شمشیر عشق از مرگ باشد در امان
زندهٔ جاوید باشد مردهٔ هجران عشق

لیس فی سوق الحقیقة من متاع غیر حق
لیس من دون الفنا جنس علی دکان عشق

لطف سیر عشقبازی از سر بسیر مپرس
کاندرین میدان سر هر کس گوی است چوگان عشق

در نگاه موشگاف دیدهٔ اهل نظر
در لباس هر بدی دارد جلوهٔ جانان عشق

چشم ادراک خرد را بهره نبود شیناز
از تماشائی که بیند دیدهٔ حیران عشق

باز بر تخت دلم شد جلوه‌گر سلطان عشق
سوخت خس‌خانهٔ هستیم از آتش سوزان عشق

بعد دو عالم سر کند در یک قدم بر داشتن
طرفه طرزی دارد این جولانی میدان عشق

چشمش دریای شفقت اینجهان و آنجهان
گنبد گردون حبابی باشد از عمان عشق

یک نفس داین کثرت همی بیک و کردیم
بوالعجب نازم ز کار خنجر بران عشق

گرچه یک آسان عشق آسان کند صد مشکلم
لیک مشکل‌تر ز صد مشکل بود آسان عشق

آنچه آن مرگ باشد در مذاق عاشقان
زندهٔ جاوید هستند اینکسان از جان عشق

زاهدا بینی اگر بینایی دارد هوس
هان بکش در دیده کحل خاک صفاهان عشق

ملت و آیین عشق از جمله ملتها نکوست
زین جهت ره میروم بر جادهٔ یاران عشق

چون زلیخا من اسیر یوسف مصری نیم
در نظر دارم هزاران یوسف کنعان عشق

نی بوصل آرام جان نی در فراق آشفتگی
از که جویم چارهٔ این درد بیدرمان عشق

ای نیاز از گفتگوی این و آن لب کن خموش
محو شو اندر تماشای رخ جانان عشق

جلوه گاه ذات بین در منظر ایوان دل
عرش سلطان جو باین کرسی امکان دل

گنبد گردون عالم از حبابی بیش نیست
کو نمودار آمده از بحر بی پایان دل

دید چون میدان دل برهان سلم نقض یافت
منتج عکس قیاس ست حجت و برهان دل

چون زلیخا کی شوم من مبتلای یوسفی
صد هزاران یوسف مصرست در کنعان دل

در حجاب دل بصدق جان همی دارم نیاز
تا ابد باشد همین پیمان دست و دامان دل

از بیان این و آن خاموش بنشین ای نیاز
باش مستغرق بدیدار رخ جانان دل

در راه حق اندیشی میپیچیم و میرقصیم
دست از خودی و خویشی میشوییم و میرقصیم

گه گریم و گه خندم گه دست زنم گه پا
از مستی و جوش اندر ها هیم و میرقصیم

جامی زمی باقی از دست خوش ساقی
با کثرت مشتاقی میجوشیم و میرقصیم

از جامهٔ جسمانی زان یوسف لاثانی | بوی خوش روحانی می‌بویم و می‌رقصم
در شوق جمال او یکدل شدم و یکرو | لا واحد الا هو میگویم و می‌رقصم
در راه شد و آمد مانند دم بعید | هم سبزه و نمط سبحه می‌پیچم و می‌رقصم

چون رفت نیاز از خود و از کون و مکان بر شد
زد نعره که من بیخود و خود اویم و می‌رقصم

دمی نظارهٔ روی تو ای یار آرزو دارم | برون آ از سراپرده که بسیار آرزو دارم
خیال زلف رویت بسته‌ام از کفر و دین بشکسته | نه من تسبیح میخواهم نه زنار آرزو دارم
مگر گردیده‌ام گرد تو اندر خواب آسایش | که من سرگشتگی چون خط پرکار آرزو دارم
بسهلی از نگاهت میشود صد مشکلم آسان | با انصاف از نظر سازی چه شو آرزو دارم
حضور خویش یادم گیر و انگه مهر کن یا قهر | بهر گونه بدربار تو یکبار آرزو دارم
دلم دانا هی هر یک نیازی کوه تمکینی ست | با این جنس گرانمایه خریدار آرزو دارم

نیاز این شیوه را بدتر ز مرگ خویش میدانم
که درد یار را درمان ز اغیار آرزو دارم

نه انکارم ز اغیار است نی یار آرزو دارم | خداوندا دل بی شغل و بیکار آرزو دارم
چو هر کرنه نشستم یافتم جای مقام خود | ولا گردش چو پا بر سنگ پرکار آرزو دارم

شبِ بختِ سیہ اصبح از مہر تو میخواہم
کشودِ کارِ آسانی ز دشوار آرزو دارم

ز قیدِ کفر و دین عشقم اگر آزادیی بخشد
شوم کافر اگر تسبیح و زنار آرزو دارم

مقامِ تختِ دل میخواہم از چشمِ سرِ مژگان
کہ این مقصودِ خود را بر سرِ دار آرزو دارم

نگاہِ اندکے مہرے بفرما بر دلِ زارم
اگر انصاف فرمائی چہ بسیار آرزو دارم

بدورِ زندگی یک لحظہ آسایش نمی بینم
ز فیضِ عامِ تو ای مرگ زنہار آرزو دارم

نیاز از رتبہ عقل و خرد ہرگز مپرس از من
کہ ہر دم مستی از چشمِ سرشار آرزو دارم

ما جانِ خود بہ دلبرِ جانانہ دادہ ایم
آتش ز روی شمع بہ پروانہ دادہ ایم

در بوسِ پا بپات نہ وہم تلوث ست
جانان بحق کہ بوسہ پاکانہ دادہ ایم

از ما گرہ کشا ز دلِ مو بموے یار
سوگندِ زلفِ او بتو اے شانہ دادہ ایم

حرمانِ ما بدورِ تو ساقی برائے چیست
در قیمتِ مئی تو دلِ آیانہ دادہ ایم

تا چند خستگی و غریبی و بیکسیست
دستِ طلب بدستِ کریمانہ دادہ ایم

زاہد طمع مدار ز ما پابوسِ خویش
بوسِ نیاز بر لبِ پیمانہ دادہ ایم

احرام بستم بحرم کے سند و نیاز
ایمان و دین بکافرِ بتخانہ دادہ ایم

هوای سیر گل دیدن ندارم
چو بلبل ذوق نالیدن ندارم

ز داغستان دل باغ و بهارم
دگر پروای گلچیدن ندارم

ز بوی زلف بی آهوی جانان
دماغ مشک بوییدن ندارم

عذارا بر سر بالینم آیا ر
که من یارای جنبیدن ندارم

بدوید نرگس از خاکم پس مرگ
بخود جز حسرت دیدن ندارم

ز خود رفتم چو پرسیدی ز حالم
خبر از لطف پرسیدن ندارم

اگر در کاهشم قدرت فزونست
بجانت هیچ کاهیدن ندارم

شبی روزی نشد جز خواب بختم
که هم در خواب خوابیدن ندارم

نکن تکلیف دام و دانه صیاد
پر و بازوی پریدن ندارم

بهارم بی بهاری و خزانست
ز گلچین خوف گلچیدن ندارم

نیاید اندر سخن سنجی منم هیچ
ولیکن عیب دزدیدن ندارم

ز روی حسرت دیدن ندارم
ز باغی داغ گلچیدن ندارم

خروش و جوش نالیدن ندارم
دماغی را خراشیدن ندارم

بهار سینه ام رشک چمنهاست
بداغستان چها دیدن ندارم

منم پروانه و هم شمع و هم سوز — بگرد غیر گردیدن ندارم

نگه آسا روم بر اوج افلاک — ز جای خویش جنبیدن ندارم

دلے دارم برنگ غنچه لب بند — چو گل بیهوده خندیدن ندارم

من آن مهرم که بیرنگیست تابم — برنگ ذره تابیدن ندارم

بگرد خود همیگردم چو گردون — برون از خود خرامیدن ندارم

ز خورشیدم درخشان جمله ذرات — بخود حرف درخشیدن ندارم

محیط عالم و مرکز نشینم — خطر از دست لغزیدن ندارم

نیازا از من مپرس اینم دگر هیچ
دماغ هیچ پرسیدن ندارم

الا یا ایها الساقی بده جام مے نابم — که افگند دست هشیاری بلا در پیچ و در تابم

ندارم آرزوی علم و فضل دو جهان در دل — همینم بس بود کز خود زمانے بیخودی یابم

بتکلیف علم تفهیمم اے عالم بعالم — پریشان حالیم رو میدهد از درس ابوابم

مطلق کرده ام من وجه کونین را از انم — که با حیرت قبولم الاتفاق افتاد و ایجابم

نمود این پاره خاکم چو اکسیر آتش عشقت — چه طرفه قائم النارم بیا بنگر بسیمابم

بوقت نوجوانی حال پیری شد بمن طاری — غم هجران جانانم بشیب انداخته شابم

چه نگرانی و حیرانیست چشمم بین یارب
نمی آید خیال خواب شبهم در شب خوابم

چه طوفان خیز گشت این ان از چشم خونبارم
که ترسانم زغرق عالم اندر موج سیلابم

تو صد گونه جفا و جور بر من می کنی جانان
بجز عجز و نیازم نیست دیگر شیوه و دابم

جانان لبم رو بتو اندر تب و تابم
سوزان جگرم آه کشم دیده پر آبم

چشم تو ربوده است زمن هوش و حواسم
بیتابم و بیطاقتم هم بیخود و خوابم

ای ساقی سرشار ببین سوی من زار
در آتش غم سوخته ام تحفه کبابم

گر حال دل خسته بپرسی زسر لطف
ناید بزبان حرف بجز آه جوابم

زنار بره و شم بدهد زلف تو ما را
روی تو کند راهبری سوی ثوابم

یارا بکجا بهر دگری چیست حواله
دل در بر خود دارم و نیست کتابم

بر عجز و نیازم نظر لطف و کرم کن
بیخود نه خودم سان نه نشان می یابم

زجادوی نگاه دیده آن یار بیخودم
خرد گم کرده و دیوانه و مجنون و مسحورم

بگوشم چون در آمد از لب شیرینش آوازی
شدم مست الست و در بلا افتادم و شورم

اگر یابم بجای سر دگر سرجای پا افتد
زبیهوشی و سرمستی خود مستانه و رنجورم

بسوی کوی او پویم جمال روی او جویم
چه کارم آید ای جانان هند از جنت و انجم

گدا و بینوایم ساز و بیگم خوش نمی آید
کلاه میری بسر است از تاج فغفورم

دو نیم کرد تیغ ابروش در طرفة العینی
بحمد الله شهید اکبرم ماجور و مشکورم

مقامم ای نیاز اندر جهان هر کس نمی داند
فرید دهر و شمس وقت و همرنگ منصورم

بطون حق بطون آن نهان جان پنهانم
ظهورش آشکارا بین بر و رشتهٔ اعلانم

فروغ مشعل نور قدم کرده ست تابانم
چه تاب آرد جهان و شب تیره با شمع فروزانم

مقدس طینتم عالی نژادم این قدر دانم
که نتابد گل و لای فنا آلوده دامانم

ز بهر تشنگان آب بقای مردگان جانم
علاج علت زحمت شفای دردمندانم

بود کحل البصر در دیدهٔ نظارهٔ دو عالم
غبار گرد پای خاک آدم خیر انسانم

برای نه عرض ذاتم جواهر جسم را جوهر
که خود اصل الاصول هستم و رکن جملهٔ ارکانم

برون آمد ز بحر ذات من صد گوهر و مرجان
ولی آدم و یکتاست ز آن دریای عمانم

خورد هر روز و شب پیران تشوق دیده گریان
بگردم چرخ با صد جان بلا گردان قربانم

نه کافر گفتنم باید نه مؤمن خواندنم شاید
که نی در بند کفرستم نه اندر قید ایمانم

نه قید بند دریایم نه بند قید بالایم
جز این و آن بود جایم نه در اینم نه در آنم

نمود جان و تن در من نباشد جز خیال من
نه جان میدارم و نه تن که من خود جان جانانم

نشان تازه میگردم عیان از کمن غیبم
نمی یابند اهل فهم هر چند آیم بیک شانم

نیاز و عجز و بیتابی اگر یابی دمی با من
ببینی پیش ناز و غنا اندر دگر آنم

جهان پر غلغل و شور است از گفتار شیرینم
کجا یابی سخنگو چون لب لعل در افشانم

بمیدان حقیقت تا بسر خود را نه دربازی
نیابی یکسر مو راز سر گوی و چوگانم

ره راز و نیاز من نمی یابند گمراهان
نمی بینند خفاشان رخ خورشید عرفانم

در آمد بر سرم تا که شبان شمع شبستانم
زد آتش در پر و بال دل پروانه جانم

نهاد اندر نهادم آتش حسنش چنان آتش
که از سر تا قدم یکسر بیک شعله سوزانم

جدا از خویشتن یک لحظه یک ساعت نمیدارم
چنان محو خیال جلوه جانبخش جانانم

مثال برق بین برقا و دامن هم بگذشت
تن و جان خفت رفت از بر همای دا جانانم

نه خواهم با نفسی راحت نه با غم با ندی دل را
نه تقوی ماندی طاعت نه دین ماند نه ایمانم

جنون در جان من پیدا قیامت بر سرم برپا
بدل اندوه و ماتمها عجب سازست سامانم

چه وحشتها از این سودای من یارب بدید آمد
جهان از عرش تا فرش آمده همرنگ زندانم

جنونم پرده در شد پنجه زد در دامنش گویم من
که تا پایان دامن شد سر چاک گریبانم

نمی ترسم من ای اعظم ز هول آتش دوزخ — که صد چندان است از و گرمی جانسوز هجرانم

گذار کاروان بخت دل راه تهی افتاد — بهر دم میچکد قطرات خون از چشم گریانم

نیاز از شور تو عالم شد است افسانهٔ عالم
نمودی فاش ای نادان بخلق اسرار پنهانم

مرید پیر مغانم دگر نمیدانم — خراب بادهٔ آنم دگر نمیدانم

همین که پیر مغانست پیر مرشد من — بس است نام و نشانم دگر نمیدانم

بدل چو ذرهٔ عشقش نهاتم بدمید — چو نی بشور فغانم دگر نمیدانم

شرار حسن بتم دوست آتشم زده است — حریق سوخته جانم دگر نمیدانم

قبول هدیه‌ام ای شاه حسن یا منما — فدایت ای دل و جانم دگر نمیدانم

درون آئینهٔ خویش تا خدا دیدم — بسوی خود نگرانم دگر نمیدانم

ز راز دهر چگویم که خود گمم یاران — جز این که هیچ ندانم دگر نمیدانم

خدا پرستی من تا خدایم برساند — فزون ز حصر و بیانم دگر نمیدانم

بیار هیچ شدم چون حباب در دریا — ز چشم خلق نهانم دگر نمیدانم

شنیده اگر از من صلای سبحانی — ز گفته نیز بانم دگر نمیدانم

کمال فقر شد است از ظهور فخر الدین — فدای او دل و جانم دگر نمیدانم

کرده قدم ز سر منم من نه منم نه من منم

من نه منم نه من منم من نه منم نه من منم
رفته ز خویشتن منم من نه منم نه من منم

متن متین حق منم شرح مبین حق منم
سر منم و ملک منم من نه منم نه من منم

کعبه منم حرم منم دیر منم صنم منم
سوخته بهمن منم من نه منم نه من منم

عشق منم جهان منم درد منم زبان منم
روح منم بدن منم من نه منم نه من منم

ورد منم چمن منم لاله و نسترن منم
هم گل و هم سمن منم من نه منم نه من منم

بلبل داستان منم طوطی خوش زبان منم
گوش منم سخن منم من نه منم نه من منم

عنبر و بیانه هم منم خوبی و ناز هم منم
حسن منم سخن منم من نه منم نه من منم

چون یار ببزم آمده پوشیده قبایم
پس کیست بود ما جسما و غیر کجایم

حرفیست جهان اندر ورق دفتر علم
من نسخهٔ جامع نسخهٔ طرفه کتابم

دریای محیط است وجودم به حقیقت
در صورت خود گرچه بتمثال حبابم

عالم شود از مست ز چشم من سرمست
یاران چه عجب نیست که من کهنه شرابم

سلطان جهان هستم و آزاد ز هر قید
گرچه شکل گدایانه ببینید گل و آبم

چون مهر من از مطلع غیب آید بیرون
ذرات جهان جمله عیان گشت ز تابم

ای مرده دلان عین حیات ابدیم
وی تشنه لبان سوی من آئید که آبم

از کشف و کرامات ملافید که اینها
افتاده براهند به تعداد حسابم

خود عاشق خود هستم و مشتاق لقایم
در شکل نیاز آمده ام با تب و تابم

با همه خوبروئیم عاشق روی کیستم
رشته ز دام جسم و جان بسته موی کیستم

در دلم این تپیدگی و ز خودم این رمیدگی
ساکن کنج بیخودی بسمل خوی کیستم

جلوه گرم بهر جهت لیک نیست هر صفت
سجده کنان بجان و دل جانب سوی کیستم

مست نه بوی من جهان در پس نکهتم روان
واله و مست در پی نکهت و بوی کیستم

با همه دلبری و ناز شیوه گرفته ام نیاز
خاک نمط نهیده پا در ره و کوی کیستم

بیچون و بیچگونم عنقای قاف قدسم
بی شبه و بی نمونم عنقای قاف قدسم

از وحدتم مقرا وز کثرتم مبرا
پاک از همه شیونم عنقای قاف قدسم

بیرنگیست رنگم رنگست عار و ننگم
دانی که من چگونم عنقای قاف قدسم

از خلق ماسوائیم وز امر ماورائیم
برتر ز کاف و نونم عنقای قاف قدسم

بی نام و بی نشانم بی شرح و بی بیانم
از عقل بس برونم عنقای قاف قدسم

هر چند در ظهورم نورِ ظلام و نورم — در پرده کمونم عنقای قاف قدسم
صدرِ همه صدورم از وهمِ خلق دورم — خود باطن البطونم عنقای قاف قدسم
هر قبله هست رویم هر سجده هست سویم — معبود و عابدونم عنقای قاف قدسم

سلطانِ بی نیازم گو صورتِ نیازم
نشناسیم که چونم عنقای قاف قدسم

من آن نورم که اندر لامکان موجود بودستم — باشراقِ خودم خود شاهد و مشهود بودستم
نه از عالم نشانی بود نی آدم نشانی داشت — که از نظارهٔ حسنِ خودم خشنود بودستم
بسیطم آن قدر شد منبسط از حبِ پیدائی — که با یک نقطگی صد با خطِ ممدود بودستم
هیولای دو عالم مادهٔ ارواح و اشباحم — حریرِ جسم و جانها هیچو تار و پود بودستم
زبهرِ رفعِ شرک و دفعِ وهمِ هستیِ غیری — بشکلِ انبیا و اولیا موجود بودستم
لباسِ ابو البشر پوشیده مسجودِ ملک گشتم — بتصویرِ محمد حامد و محمود بودستم
گهی ادریس گاهی شیث گاهی نوح گه لوطش — گهی یوسف گهی یعقوب گاهی هود بودستم
گهی صالح گه ابراهیم گه اسحق گه یحیی — گهی موسی گهی عیسی گهی داود بودستم
برای یک کسان امروز نقدِ وقتشان گشتم — زبهرِ دیگران روزِ جزا موعود بودستم
بدریای حقیقت بهرِ غواصانِ دریا دل — بهر عهد و بعصری گوهرِ مقصود بودستم

بی‌نیازم اندر حقیقت لایزال و لم یزل هستم
نگر با این تعین نیست و نابود و هستم

ای طالبان ای طالبان من با شما همراستم
هم جلوه‌گر در دیده‌ها هم مضمر دلهاستم

این دوری و مهجوریم از وهم و پندار شماست
در نسبت خود با شما دریا و موج آساستم

ثابت نیم من از همه بی آنکه اثباتم کنند
بی آنکه استثنا کنند از جمله مستثناستم

بر عکس هم اینجهان در پرده پیداستم عیان
چندانکه بی پرده شوم در پرده اخفاستم

هم صورت ناسوتیم هم معنی لاهوتیم
پنهان‌تر از پنهانیم هم پیداتر از پیداستم

در جلوهٔ فرق آمدم از خلوت جمع شیون
از انبساط نور خود نیر جهان آراستم

هرچند بود غیر من در عالم بود و کون
در ذات تحتیت خویشتن بر رتبهٔ علیاستم

با حسن خود در باختم من نرد عشق و عاشقی
هم لیلی و مجنون منم هم وامق و عذراستم

گه شیخم اندر خانقه گه رندم اندر میکده
گه سبحه و سجاده‌ام گاهی می و میناستم

هم اول و آخر منم هم ظاهر و باطن منم
هم عالم و بینا منم هم نشأ عقباستم

گاهی نیازایان من گه بی نیازی شان من
این هر دو می زیبد بمن هم بنده هم مولاستم

خواجهٔ خواجگان معین الدین
فخر کون و مکان معین الدین

سرّ حق را بیان معین الدین
بی نشان را نشان معین الدین

مظهر و جلوه گاه نور قدم
آفتاب جهان معین الدین

مرشد و رهنمای اهل جهان
هادی انس و جان معین الدین

عاشقان را دلیل راه یقین
سید رادگان معین الدین

خواجهٔ لامکان و قدس مقام
آسمان آستان معین الدین

قرب حق ای شباز اگر خواهی
ساز ورد زبان معین الدین

تنها نه چاک زد جگر ما کنم اینچنین
دست جنون نمود بدا ما کنم اینچنین

گر لاله زار نیست دلم از هجوم داغ
باری که کرده رشک گلستا کنم اینچنین

تیری که کرد دست نگاهش آرزوست
لذت چشیده از لب سوفا کنم اینچنین

واکرده شانه زلف گره گیر آن نگار
سنبل شکسته روزنگار و پریشا کنم اینچنین

بیان شکسته قدر گهر مبتذل شود
از کان دیده گر گهر افشا کنم اینچنین

ای رشک شمع تا لب با کنم آمدی
شد حسرت سوختن بدل جا کنم اینچنین

جمع دلست حاصلم از دوست ای رقیب
رویی که دیده ام که پریشا کنم اینچنین

درد مرا علاج شراب وصال تست
بیمار دیر من لب ناز تو دوا کنم اینچنین

ظالم هلاک میشوم ایندم اگر شتاب — کردی تو در کشیدن پیکانم اینچنین
تا داغ شب‌چراغ دلم ماهتاب گشت — شد لیلة البرات بکاشانم اینچنین

دارم بطبع میل سخن سنجی ای ثنا
خواهم که یک دو شعر دگر خوانم اینچنین

محو نظارهٔ رخ جانانم اینچنین — آیینه وار دیدهٔ حیرانم اینچنین
میسوزمی آنچنان که نه دودی نه شعله — بس بس بسوز آتش پنهانم اینچنین
دولاب چرخ میشود آخر غریق آب — گر هست سیل دیدهٔ گریانم اینچنین
یارب روان ز نشتر مژگان کیست این — فوارهٔ روان ز رگ جانم اینچنین
تا بسته‌ام خیال رخ و زلف آن نگار — حیرانم اینچنین و پریشانم اینچنین
لب خشک و تشنه کامم و جگر تفته‌ام منه — حالانکه غرق قلزم عرفانم اینچنین
گو دانشم که بود حصول تمام عمر — یک جذبهٔ تو ساخته نادانم اینچنین
بی گریه سوخته گشتم و با گریه آب برد — گه بی‌نم آنچنانم و گه بانم اینچنین
زین پیشتر تو من شدی الحال من تو ام — بود از برای شکر تو شایانم اینچنین
مضمون آه و نالهٔ موزون بخاطر است — خواهم بخود مطلع دیوانم اینچنین

دود من ای ثنا زبر دمی رسد — در مجمر سپهر سپندانم اینچنین

خدارا ای صبا بگذر بسوی خاکسار من
ببر در کوی آن جانانه این مشت غبار من

نقاب از رخ برانداز ای قیامت چهره دار من
قیامت ساز کن امروز پیوند انتظار من

کرم آمد در دیار من که شد نو در دیار من
چه شد ای بیقرار من که شد صبر و قرار من

ز جیب و دامنم دست جنون نگذاشت یک تاری
بیا ای بخیه گر مشفق چه خواهی کرد کار من

نمیدانی تو ای دل فتح این صید زبونم را
اگر در شان فتراکت شکست آرد شکار من

مکن اوراق اجزای حیاتم در هم و برهم
مده بر باد ای ظالم کتاب ستار من

بدلق فقر شاهی میکنم از خوبی طالع
نه جم دارد نه کی این طالع گردون ار من

بیاری قسمم ای یار حیا رم مکن پنهان
که بود این همکنار من که دل برد از کنار من

زبس محو خیالت در دل شبهای تاریکم
سویدای قلب شد تاریکی شبهای تار من

بکامم باده هم صهبا که بیداری نمیبری
نمیدانی مگر گردون خمار انتظار من

بیا نزا عجاز عشقت این سخن سنجی و خوشگوئی
وگرنه شعر بی لغزش شکیبا کو بیقرار من

گلی شگفت خود داغ جگر بر شاخسار من
بهار سوختن پیداست اندر لاله زار من

جنون بر خویشتن تا زد ز جیب تار تار من
مغیلان بر خود میش بالد زپای خار خار من

نباشد خالی از جولانگری گرد و غبار من
نمایان بین میان میگردد آخر شهسوار من

نروید در زمین سینه‌ام جز دانهٔ عشقت
ز خوناب دلم سرسبز گردد کشتزار من

گهی گریم گهی خندم گهی افتم گهی خیزم
به یک حالت قرارم نه چه شد ای بیقرار من

من از مسجد به میخانه از خود میروم یاران
که در دستم نماند اینهم عنان اختیار من

گه از زلفت پریشانم گه از روی تو حیرانم
همین کفر است و ایمانم همین لیل و نهار من

نه آه و ناله تنها دارم اندر عشقبازیها
تماشای دگر هم دارد این آئینه‌دار من

بهر صید زبونی چشم دامم وا نمی‌گردد
به صحرا آنکه می‌گردم بود عنقا شکار من

جهان با کثرت خود هست حد نقطه صفرا
حسابی دیگری باید به مفتوح شمار من

نیاز از من مجو از بهر دید یار در مانی
که نبود هیچ شی جز دید یار اندر دیار من

دی خرامان میگذشت آن ساقی میخوار من
با ادا و ناز و شوخی از پی آزار من

چون نقاب زلف مشکین از رخ عارض فگند
شد جهان پروانه روی پری رخسار من

خرمن جان جهانی سوخت مانند برق
از نگاه ما گذر کرد آن بت عیار من

بسکه در عشقش شدم از کفر و از ایمان بری
رشته پیمانم گسست از سبحه و زنار من

عشق اسلام است و دینم عشق درما و درد
عشق غمخوار است و مونس عشق یار غار من

دولت شاهی ز چشم اشکبارم شد حصول
دامن فقرم پر است از گوهر شهوار من

از خیال جعد او خون دلم شد رشک مشک
ور نگهداری نیابد این نافهٔ تاتار من

دی درآمد بر سرم آن ساقی سرشار من
از نگاه مست او دیوانه شد هشیار من

می نهم پا جای سر جای پا از بیخودی
هوشمندانم چه می‌پرسند از رفتار من

از خروش و جوش مستی بر سرم ای دوستان
نیست جز دیوانگی کار دگر در کار من

دین و اسلامم فدای ساقی سرمست گشت
شد بهین جام و صهبا جبه و دستار من

خواب چشم و راحت جان و قرار و صبر دل
رفته اند در طرفة العین از من این هر چار من

جز مقام عشق آهنگی ندارد بلبلم
بر نیاید جز نوای سوز از منقار من

سر فراشت جنون در ملک جانم ای نهاد
سخت دشوار است بار عقل در دربار من

سر حق پنهان است اندر معنی اسرار من
ظاهرش پیدا است اندر صورت اظهار من

از محیط نقطهٔ مرکز بود اقلیم ملک
چشم دل بگشا و بنگر وسعت پرکار من

نور ذاتش بر دلم هر دم تجلی میکند
تاب دیگر میدهد هر شعلهٔ دیدار من

در بنای هستیم از نیستی مستحکم است
در شکست و ریختن شد لیسی دیوار من

ای مسلمان کفر باشد جزو لاینفک عشق
زین جهت در عاشقی شد کافری زنار من

زاهد از سر سواد الوجه من آگه نشد — نیست در فهم تو رمز قشقه و زنار من

طوطی دستانسرای شوق ذوقم ای نیاز
نشنوی جز ناله جانسوز از منقار من

نیست جز آهنگ عشق آواز موسیقار من — رب ارنی می نوازد بر لب هر تار من

بسکه هستم سایه پرور زیر بال مهر یار — من همی گیرم هما از سایه دیوار من

ای نسیم گلشنی آن سوی دکانم بیا — تا رساند در مشامت بوی جان عطار من

حسن خوبان هر چه بینی مثال عینک است — سید بینائی اندر دیده نظار من

آمد اندر ملک جان بر تخت دل سلطان عشق — حاکم عقلم بدر شد از سر هشیار من

همچو دریای محیط این قطره ام شد موجزن — چون نخود غرقم نمود آن قلزم زخار من

کرد ما را بی نیاز آن قبله اهل نیاز
لطف فرما شد باحوال دل افگار من

اسیر عشق مفتون است و مجنون — حریق قلبه والنار مکنون
نمی داند طبیب آزار ما را — وما یحویه منهاج و قانون
نه ماند داشیم اندر نظاره — یری نفسنا عما ینطقون
شهید اکبر است این کشته عشق — وما للزهد والتقوی بمنون

بیا جانان منم لطف فرما — حضور الحی علی الاموات مسنون

نیاز اندر خمارست اے دریغا
وخمر اللذات مملوّ و مدفون

مریض العشق مفتون و محزون — سکوب عینه والقلب محزون

یحب محبوبه من کل حسن — فما مسجون مثل المحب مسجون

ومن یعلم لہ او بیر سوی الحسن — یخطی نیته فیه فدولون

الا یا صاحب الوجه الحسین — تعالی حبنا عما یقولون

ترحم والتفت نحو العشوق — فان باعدت عنه ما تجنون

بلاء العشق یا اخی بلاء
والافات المصائب فیه مشحون

عید است ساقیا و میخانه باز کن — پیمان توبه بشکن و پیمانه ساز کن

هنگام زهد و توبه و تقوی گذشت رفت — در حقیقت ست وداع مجاز کن

بنگر به پیچ و تاب دل سوگوار من — کوتاهی تطاول زلف دراز کن

بنما بما تجلی بیا بخش و دلکشا — طرز ادا و غمزهٔ عاشق نواز کن

امروز روز عیش و نشاط و سرور هست — جود و عطا و لطف باهل نیاز کن

گنج قناعتست که دل را غنی کند ‌‌ ‌ ای دل اگر غنا طلبی ترک آز کن

تا صبح وصل در زند هر شب ای نیاز
چون شمع آه و گریه بسوز و گداز کن

شاه عشق آمد و شد تخت نشین بر من ‌ ‌ شحنهٔ عقل بدر شد ز حد کشور من
همه تن دیده شدم بهر تماشای کسی ‌ ‌ هر سر موی ملست همه چشم سر من
میشود حلقه نشین بر خط هالهٔ ماه ‌ ‌ تا هر دیار جهان گرد پری پیکر من
داغها جنت من سینه پر داغ ملست ‌ ‌ دلبرم حور من و چشم ترم کوثر من
پس فرو مانده جناح ملکوت از پرواز ‌ ‌ بهما میکند رسید این دل بی پر من
یافت در عالمیان تاب دگر از نورم ‌ ‌ چون ز آفاق جهان گشت بلند اختر من

تا شوی محرم اسرار حقیقت چو نیاز
سایه سان باش پس پیش ز دور همبر من

دلا خاک ره کوی محمد شو محمد شو ‌ ‌ ز هر سوی بیا سوی محمد شو محمد شو
بهر دم سجده جان سوی ابروی محمد کن ‌ ‌ بروی قبله روی محمد شو محمد شو
تجرد پیشه گیر از قید عالم دار با خود را ‌ ‌ اسیر حلقه موی محمد شو محمد شو
باخلاق الهی متصف بود ار گر خواهی ‌ ‌ سراپا سیرت و خوی محمد شو محمد شو

بکن خالی مشام از بوی گلهای جهان اے دل
بیا دلدادۂ بوی محمدؐ شو محمدؐ شو

نیاز اندر دلت گر مہرِ عرفانِ خدا باشد
فدای شانِ دلجوے محمدؐ شو محمدؐ شو

من پاکبازِ عشقم ذوقِ فنا چشیدہ
آہوے دشتِ ہویم از ماسوا رمیدہ

بہ پردہاے وہمی مارا حجاب دیدہ
دیدیم روے جانان این پردہا دریدہ

گل گشت غنچۂ دل و بشگفتہ باشد
چون بادِ نوبہارے بہ گلشنم وزیدہ

چون آفتابِ معنی در جانِ من درخشید
گشتم بچشمِ مردم چون مردمک بدیدہ

من نورِ ذاتِ حقم اے صاحب بصیرت
در صورتم اگرچہ از خاک آفریدہ

در صورتم نظر کن اندر مرقعِ خلق
نقاشِ دستِ قدرت تصویرِ من کشیدہ

روح الٰہیم من جانِ خدا شناسم من
از صنعتِ عجیبہ در آب و گل دمیدہ

من جلوہ گاہِ ذاتم ہم مظہرِ صفاتم
ہم اہلِ کائناتم از نورش آفریدہ

آئینہ پر صفایم جامِ خدا نمایم
ہم عین و ہم جدایم ای مردِ برگزیدہ

سلطانِ بے نیازم چون سرو سرفرازم
ہم بندۂ نیازم مثلِ کمان خمیدہ

از جامِ عشق مستم مستانۂ الستم
بے پا و بے سرستم از قیدِ تن رہیدہ

زاہد مگیر بہ من بگذر ز گفتگویم
نشنیدہ کہ فرقست از دیدہ و شنیدہ

قول نیاز بشنو یعنی ز خود برون شو
چون از خودی برآئی باشی خدا رسیده

ای عکس نمای تو هر ذره چو آئینه — از دولت دیدارت هر دیده چو گنجینه
نظارگیانت را هنگام تماشایت — هر شب چو شب قدر است هر روز چو آدینه
پیدائی و پنهانی هم صورت و هم معنی — هم نور و سرور تو هم دیده و هم سینه
این حسن مجازِ ما در چشم حقیقت بین — هم عینک بینائی هم منظره و زینه

اندر من و او هر دم رازی و نیازی هست
روشن بود این معنی بر سالک دیرینه

زهی عز و علای منتهای اوج السانی — نبی یثربی مهبط تنزیل فرقانی
امیر عالم امری بشیر معمورهٔ خلقی — ادیب علوی و سفلی رسول النسی و جانی
ظهور کامل ذات و صفات حضرت یزدان — حبیبی سیدی محبوب خاص الخاص ربانی
رحیمی رحمة للعالمینی شافع خلقی — کریم اکرم الخلقی سراپا فیض رحمانی
درخشان آفتاب آسمان حسن محبوبی — چو شمع صبح در بزمش نماید ماه کنعانی
شبستان جهان روشن ز نور ماه روی او — ز تاب شعلهٔ حسنش کند خورشید رخشانی
کند در یک نگه واجب نما آئینه دل را — بیک چشمک زداید از رخش زنگار امکانی

حق اندر شان تشبیهی محمد نام خود خوانده — محمد غیر حق نبود بحکم ذوق عرفانی
چه وسعت داده یارب ظرف آن عظیم الشان — که انی عبده گوید بجای قول سبحانی

نیاز اندر دلت گر بیخ کبرایش جا گیرد
نه بینی تا ابد روی پریشانی و حیرانی

زهی عز و جلال بوتراب فخر انسانی — علی مرتضی مشکل‌کشای شیر یزدانی
ولی حق وصی مصطفی دریای فیضانی — امام دو جهانی قبلهٔ دینی و ایمانی
امیر کشور تقدیری شه اقلیم عرفانی — خداگوی خدادانی خدابینی خداشانی
انیس محفل النبی جلیس مجلس قدسی — سر دیوان خاصانی نشاط روح پاکانی
مه ظلمت‌کشای مشعل تاریکی عالم — سراپا جلوهٔ نورست تمامی مهر تابانی
براه حق نمایی ناقه‌های کاروانش را — نباشد جز همای او کسی دیگر حدی‌خوانی
پیمبر بر سر منبر نشست و خواند مولایش — که تا مولائیش را باشد اندر خلق برهانی
عجب نبود بهار بیخزان باغ محبان را — که میبارد بر و هر لحظه ابر فیض و احسانی

نیاز اندر قیامت بی‌سر و سامان نخواهی شد
که از حب تولای علی داری تو سامانی

ید دست یقینا ای دل بدست شاه جیلانی — که دستا د بود اندر حقیقت دست یزدانی

امیری دستگیری غوث اعظم قطب ربانی
حبیب سید عالم زہی محبوب سبحانی

نشان شان بیچونے بیان سر مکنونے
بسیرت مثل پیغمبر بصورت مرتضی ثانی

سراپا جلوهٔ حسنے تمامی مهر تابانے
کند یعقوبیش گر باشد اینجا ماه کنعانی

زہی پاک او فخر بست دوش پاکبازانرا
حیاتے تازه بگرفت از و دین مسلمانی

شب بخت سیه اورا مهرش کند صبحے
فروزد لمعهٔ لطفش برخ شام غریبانی

ببخشد اندرو فیاضی او فی بینوایے را
گدایان درش و بهیم شاهی تخت سلطانی

ملائک طرقوا گویان روند اندر رکاب او
جلوداری کنند او را خواص انسی و جانی

نیاید اندر جناب پاک او از قدسیان باید
که آید جبرئیل از بهر کار و بار دربانی

والا دست طلب بکشا بدرگاه شهنشاهے
نظام الدین و الملة علیه رحمة اللهی

امیر عالم آرائے ظهیر دین و دنیائے
شهنشاهی علی جاهی نبی شانی حق آگاهے

محیط فیض و ارشادی بعلم فقر استادے
سراپا حسن جانبخشی همه جانان دلخواهے

دردریای تجریدی گل بستان تفریدے
بشکل و صورت انسان نمایان ذات اللهی

شبستان جهان شاهیچو روز روشنی روشن
که طالع گشته از آفاق عالم اینچنین ماهے

گرفته صورت قالی بیرمش سیرت حالی
زبان شمع شد در مدح او مرغ سحرگاهے

بخاشاکی چو دم زد نگاهِ گرم او آتش / بدون از آسمان شد شعلهٔ شتّے پرکاہے
ز شوقِ عشقِ محبوبِ الٰهی آنچنان گشتم / که تصویرم مصوّر در کشد بر صورتِ آہے

چه غم داری نیاز از رفتن تنها ازین عالم
که سلطان المشائخ یارِ جان تست همراہے

ای جلوه گهه دیدت هر جهی و هر روئے / راهِ تو در کوی تو هر راہے و هر کوئے
اے قبلهٔ ایمانم وے جانِ دل و جانم / رو در سوی تو گردانم هر طرفے و هر سوئے
با آنکه مبرّائی از همه رنگ و بو / رنگِ تو و بوی تو هر رنگی و هر بوئے
می بینم انا الحق زن هر ذرّه بمهر تو / ما اعظم شانی گو هر تارے و هر موئے
اندر دلِ هر قطره دریاست بموج اندر / خود بحر محیط ست این هر نهری و هر جوئے
این جمله ضمائر را مرجع توئی ایجانان / تعبیر ز تست اینک هر مائی و هر اوئے

اندر رهِ عشقِ تو رفتست نیاز از خود
از تست که زو هست این هر هائی و هر هوئے

گر بر سرِ بالینم نازان بخرام آئی / جان از سر نو یابم هم تاب و توانائی
تا پنجهٔ عشقت شد همدستِ گریبانم / از قبضهٔ دستم شد دامانِ شکیبائی
این آه دلِ سردم وین رنگِ رخ زردم / با رازِ درونِ هر دم دارد سرِ رسوائی

ای رشکِ مسیحایم از بهر مداوایم — چون به دلِ شیدایم یک جلوه نفرمائی
خاکِ رهِ کوی تو این طرفه اثر دارد — هم صندلِ دردِ سر هم سرمهٔ بینائی

بوی به نیاز آمد از طرّهٔ مشکینش
از خود برمید آخر این آهوی صحرائی

هنر آنکه دم زنم من ز کمالِ کبریائی — که سوای حق نه بینم بوجودِ فی قبائی
همه این صفات و ذاتم که بعالمِ شهودست — بخدا که اوست پیدا بلباسِ ماسوائی
نظرے بصورتم کن بنگاهِ دیدهٔ دل — که نمایدت سراپا همه جلوهٔ خدائی
همه تهمتست بر من که تو گوئیم منم من — نه منست این من ز خداست خودنمائی

همه دلبری و نازست که بصورتِ نیازست
چه نیاز شانِ خاصست ز شیوهٔ دلربائی

به بود ز دستِ این قلم اعجاز نگاهے — ز الست مرا همدم و دمساز نگاهے
هندو شود و چشم سیاهت بپرستد — گر پرده فگنی به بتِ کشمیر از نگاهے
اعجاز نگاه تو کند زنده جاوید — اے رشکِ مسیحا من انداز نگاهے
بر اوجِ تماشای رخت کیست هواگیر — گو طائرِ قدسیست به پرواز نگاهے
چون نازِ ترا زینتِ خوبی نیازست — زیبد که بر او افگنی از ناز نگاهے

از خلق جدا هستی و هم در همه هائی — از جمله جدائی و در جمله در آئی

بی نام و نشان بودی و گنجینهٔ پنهان — از بهر شناسائی خود صورت مائی

بر وحدت ذاتست عرض کثرت شانها — یک شان تو خلقست دگر شان خدائی

هم شاه جهانی بسرت افسر شاهی — هم دلق ببرداری و هم شکل گدائی

هم معتکف مسجدی و سبحه بدستی — هم دوش بزناری و در بتکده هائی

هم بارکش خرقه و هم رند قباپوش — هم زهد سراپائی و هم ترک خطائی

هم صوفی و رقاصی و هم صورت مطرب — هم چوبی و هم نائی هم صوت صدائی

هم نالهٔ جانکاهی و هم خندهٔ جانبخش — هم سوزی و هم سازی هم درد و دوائی

هم بلبل شیدائی و زاری و نزاری — هم در چمن دهر گل جلوه نمائی

هم خطی و هم خالی و هم چهرهٔ زیبا — هم کاکل مشکینی و هم زلف دوتائی

هم خرمن گلزاری و هم برق تبسم — هم دیدهٔ فتانی و بالائی بلائی

هم شوری و هم فتنه و هم آفت جانی — هم غمزه و هم عشوه و هم ناز و ادائی

هم خنجر مژگانی و هم تیغ دو ابرو — هم تیر نگه در هدف سینه هائی

هم غافل و هشیاری و هم بیهش و سرمست — هم واعظ و هم پیر و مغبچه هائی

هم قاضی و هم مفتی و هم حکم شریعت — هم گفته انا الحق بسر دار برآئی

هم مرشد کل گشته بشکل شه جیلان
بر روی نیاز آئی و ارشاد نمائی

ای دل تو چنین در شغب شور چرائی
وی دیده بگو صورت ناسور چرائی

ای سینهٔ من ریش دل از بهر که داری
دی سخت جگر سوخته چون طور چرائی

دی خندهٔ من صورت گریه بچه گشتی
دی صبح جم شب دیجور چرائی

ای راحت جان شکل غم آمده چونی
وی جان من آزاری و رنجور چرائی

در معنی فی انفسکم غور و نگه کن
معشوق ببر داری و مهجور چرائی

دلدار تو نزدیک ست از رگ جانت
افتاده به پندار و دوئی دور چرائی

خورشید جمال رخ محبوب عیانست
ای شب پرک دیدهٔ جان کور چرائی

جانان بجهان ست چو دریا به قطرات
چون قطره بدریائی و در شور چرائی

از زندگی افزای لب ساقی سرمست
می نوش کن هان بلب گور چرائی

ای زاهد افسرده بیا رو بخدا شو
در حرص بهشت و هوس حور چرائی

یک جو ندهم قیمت این طاعت بیحاصل
بر تکیهٔ این زهد تو مغرور چرائی

بر قول نیاز ست اگر علم یقینت
پس دیده و دانسته بدستور چرائی

بر چہرۂ تو نقاب تا کے — بر چشمۂ خور سحاب تا کے
بر دیدۂ ما حجاب از ماست — در ماؤ تو این حجاب تا کے
بر تجربۂ حقیقتم گذر دہ — بینم بغلط سراب تا کے
یک حرف ز عشقِ خود سبق دہ — خوانم قصصِ کتاب تا کے
بیخود ز خودم کن و بخود دار — مانم بخودی خراب تا کے
مستم بکن از نگاہِ مستت — دارم ہوسِ شراب تا کے
باشم بہ تعلقاتِ ذرات — وا ماندہ ز آفتاب تا کے
ای دلبرِ من جمال بنما — وی جانِ من این حجاب تا کے

گردان ز دو کون بے نیازم
گردم پیِ آن خراب تا کے

ندانم کیستم ما را چہ نامے — بحیرت اندرم ہستم کدامے
بحسنِ روی خود سرشار و مستم — نہ بینا دانم و نی مے نہ جامے
نباشم بر زمین نے بر سماوات — اگر در لامکان دارم مقامے
عجب جائیست اندر ملکِ جانم — کہ آنجا نی سحر باشد نہ شامے
چو مہرم شد برون از مطلعِ غیب — ز نامم شد عیان ہر خاص و عامے

بظاہر گرچہ فانی مینمایم — ولے در باطنم دارم دوامے
ز وحدت سوی کثرت چون برآیم — ہمون دم بازگردم تیزگامے
بہر آنے بشانے دیگر آیم — نمیدارم بیک شانی قیامے
گہی بر صورت بلبل بنالم — گہے شکل گل آیم خندہ فامے
بکعبہ شیخ و در دیرم برہمن — منم در میکدہ ہم می و جامے
بہر مشرب کہ بینی نیست جز من — ز من بشنو بہر ملت کلامے

بباطن ناز در ظاہر نیازم
بمعنی خواجہ در صورت غلامے

مثنوی

یار من با کمال رعنائے — خود نما شاہ و خود تماشائے
عشقبازی بخویشتن دارد — غیرتش تاب غیر کے آرد
در ازل دیدہ بر رخش واکرد — خویشتن را بخویش شیدا کرد
در بطونش نمود عشق مقام — شد مسافر سکونت و آرام
شد چو حب نظارہ دامنگیر — گشت مطلق بدام قید اسیر
از تقاضای حب جلوہ گرے — آمد اندر حصار شیشہ پری

خواست آن حسن بی نظیر و مثال — متجلی شدن باین امثال
ناگهان کرد امر کن فیکون — نقش بسته جهان بوقلمون
شد هزاران هزار شکل غریب — از تجلی نور ذات حبیب
یک جهانی ز جنس حق و ملک — وان دگر از عناصرست و فلک
خود برآمد بشکل این اکوان — حسب درخواست حضرت اعیان
هست عالم تمام مرآتش — کاندرو ظاهرست آیاتش
طرفه تر اینکه رائی مرآت — جز یکی نی چه گویمت هیهات
لیک اندر جهان کهنه و نو — جست وجوی نمود باتگ و دو
هیچ کس را نیافت این قابل — که ظهورش بود درو کامل
آخر الامر سوی آدم دید — بهتر و خوبتر ز عالم دید
متصف با صفات تنزیهی — هم درو وصف و لغت تشبیهی
زین سبب شد خلیفه اش انسان — دیگری کس نبود لایق آن
اوست آئینه صاحب الوجهین — گر ببینی تو با حقیقت عین
روی سوی خصائص ربی — وجه طرف نقائص عبدی
سجده اش با نقائص عبدی — جانب آن خصائص ربی

پس چو پیدا جداست هم مسجود — نیست در دهر غیر او موجود

چو عدم نیست غیر ذات خدا — پس بود عین او همه اشیا

سخنے هست آنچه گفت نیاز — کرد کوتاه قصه‌هاے دراز

بایدت گر برین دلیل گواه — کن نظر جانب کلام الله

امر ربی ست روح و سر خداست — وله — ذکر بے کام و بی زبان او راست

حیف در بند جسم در ماندے — نشنوی صوت پاک رحمانے

یار تو هر دم ست با تو کلیم — حیف تو نشنوی کلام قدیم

همه عالم پرست از آواز — لیک درهاے گوش خود کن باز

باز کردن همین بس ست ترا — بند سازی ره شنیدن را

بشنوی یک کلام نامقطوع — کز حدوثش وقتا بود مرفوع

اول و آخرش چو بے حد شد — زان سبب نام او بآمد شد

عالم صوت ازو ظهور گرفت — از حضورش بساط نور گرفت

رونق افزای انجمن او شد — فیض بخشاے هر سخن او شد

گر باظهار در دنیا وردے — نام آواز در جهان بندے

بشنو آن بانگ پر سرور از گوش — کن فراموش خویش را ز هوش

غرق شو در میانِ بحرِ محیط ‌ ‌ ذات بی کم و کیف نورِ بسیط

نورِ بیرنگ هست وحدتِ ذات ‌ ‌ وین تعین بود همه ظلمات

دیدهای دلت که نابینست ‌ ‌ پیشِ تو نور سر بسر اینست

ورنه وحدت کجا و کثرت کو ‌ ‌ بوی عنبر کجا کجا بدبو

تو که هرگز ندیده آن نور ‌ ‌ چه بدانی حقیقتِ مستور

تا نیفتد شعاع نورِ خدا ‌ ‌ بر دلت کی شود ترا پیدا

کاین همه ظلمتست نور دگر ‌ ‌ کی شود این و آن بهم همسر

ذاتِ مطلق مثالِ گل باشد ‌ ‌ سبب فیض جز و کل باشد

وین دوئی و تعینست چو خار ‌ ‌ می کشد هر یکی ازو آزار

گل شوی گر نظر به گل آری ‌ ‌ واین جهان کس نیاز آری

ور بتقییدِ خار در مانی ‌ ‌ خود بهیچی جهان بهیچانی

تو نه آنی هر آنچه فهمیدی ‌ ‌ گل نه دیدی تو خار را دیدی

توئی تو خاسته گل از گلشن ‌ ‌ خار دانستی و شدی گلخن

اندران خار و گل تو فرق مکن
گرچه هستند از یکی گلشن

ایزد ببین در همه سو روی خدا را | با عین نگاهی | میدان یقین این همگی ما و شما را | مرآت الٰهی

خود بهر تماشای خود آمده بیرون | از حجلهٔ خلوت | گه دلق ببر کرده گهی صورت دارا | با حشمت و جاهی

گه سوی کلیسا شده ناقوس بدستش | در پردهٔ ترسا | گه کرده بدست آمده تسبیح و عصا را | پوشیده کلاهی

گه معتکف مسجد و در کنج تفرد | پنهان ز جهان شد | گه شاهد محفل شده آن انجمن آرا | از شکر رو ماهی

از روشنی عارض و از تابش سیما | و ز کاکل و خالش | آورده درون این همگی صبح و مسا را | هر شام و پگاهی

گمراه طریقی اگرش غیر بدانی | ای طالب مولی | بینی همه او گر همه این ما و شما را | آئی سوی راهی

مانند سنا ز آئی بدر از چه هستی | گر عاشق حقی | زان پس تو خدا باشی و بینی تو خدا را | در هر پر کاهی

دیگر

در کسوت نو آمده آن دلبر زیبا | هر شام و پگاهی | گه جلوه نما شده بر روی همه دنیا | گه صورت ماهی

گه فرش گهی عرش گهی بحر گهی بر | گه صورت قطره | گه شکل صدف آمده گه گوهر یکتا | گاهی پر کاهی

گه دلق ببر کرده بیازار بر آمد | در شکل گدایان | گه تاج بسر آمده بر تخت مطلا | در صورت شاهی

گه پیکر لیلی شده خود جلوه‌گری کرد | بر مسند خوبی | گه شکل مجنون شده گردید بصحرا | با حال تباهی

گه خنده کنان همچو گل آمد بگلستان | در فصل بهاری | گه نعره کنان صورت بلبل شده شیدا | با ناله و آهی

از روشنی چهرهٔ زیباش نمودست | این نور هدایت | وین ظلمت کفرست بکفار هویدا | از زلف سیاهی

گفتست خود این لیس کمثله شیئی | در حضرت قرآن | زان پس بچه سان دانم و بینم همه اشیا | جز ذات الٰهی

در خلق نیاز این سخن سرّ حقیقت | بی پرده مفرما || این از نگهدار بکنج دل شیدا | با خلق نگاهے

دیگر

سرّ خفی از مطلع انوار بر آمد | نادیده عیان شد || از بهر ظهورش پئے اظهار بر آمد | بر خود نگران شد

خود گفت انا الحق بسر دار بر آمد | سردار جهان شد || خود بود که آن بر سر انکار بر آمد | تعزیر دهان شد

خود بود که بر شاخ ثمر دار بر آمد | در صورت انگور || خود خمر شده از خم خمّار بر آمد | مدهوش کنان شد

خود معتکف مسجد و تسبیح بدستش | بر روی مصلّا || هم خود ز در میکده سرشار بر آمد | بیهوش دوان شد

گهه درهم و دینار گهی حور و قصور ست | گهه طالب اینها || گهه دست از این شسته پی یار بر آمد | پابنده آن شد

گهه شعله نوری شده بر طور بر افتاد | تا خلق بترسد || گهه نار شده صورت گلزار بر آمد | بشگفت بیان شد

گهه مصحف قرآن گهی بید و پرانست | گهه دانه تسبیح || گهه تار شده صورت زنّار بر آمد | از کفر نشان شد

گهه نرم دل و صاحب اخلاق حمیده | تمثال محمد || گهه بر صفت ظالم خونخوار بر آمد | قتّال زمان شد

گهه ژاله و گهه شبنم گهی ابر مطیر ست | گهه شکل حبابی || در لحظه بدریا شده هموار بر آمد | آن بود که آن شد

در شکل نیاز آمده این شرح بیان کرد | با غور نگه کن || خود نیست نیاز آنکه بگفتار بر آمد | نادان بگمان شد

وله

خود تاج بسر صورت شاهانه بر آمد | دارای جهان شد || خود دلق بسر شکل گدایانه بر آمد | دکان بدکان شد

خود گشت بت و خود بسر اشیا بتان را | در صورت آنها || خود گشت خلیل و سوی بتخانه بر آمد | بشکست و دوان شد

دیوان اردو

گر کون و مکاں مظہر نیرنگ نہ ہوتا
ہر آن میں اسکا نیا ڈھنگ نہ ہوتا

ہوتا نہ اگر اس کے تماشا میں تحیر
حیرت سے میں آئینہ نمط دنگ نہ ہوتا

گر شان پیمبر کی ابوجہل پہ کھلتی
اسلام سے لاریب اسے ننگ نہ ہوتا

اسرار حقیقت سے خبردار جو ہوتے
ہفتاد و دو ملت میں کبھی جنگ نہ ہوتا

امکان سے باہر ہی تری کنہ کا پایا
ورنہ دل آگاہ مرا تنگ نہ ہوتا

گر پردۂ غفلت کو تو ہم سے اٹھاتا
اے عشق نیاز آگے ترے سنگ نہ ہوتا

چادر سے موج کی نہ چھپے چہرہ آب کا
برقع حباب کا نہو برقع سحاب کا

اپنا ہی کچھ تصرف اوہام ہے کہ ہم
چہرے پہ حق کے پاتے ہیں پردہ نقاب کا

آنکھیں بند ہی کی ہوں تو پھر دن بھی رات ہے
اسمیں قصور کیا ہے بھلا آفتاب کا

اس کام کی یہ ہستی موہوم کائنات
سیراب کب کرے تجھے دھوکا سراب کا

اپنا حجاب آپ ہے تو اے میاں نیاز
اوٹھنے ہیں تیرے ہوتا ہے اوٹھنا حجاب کا

اے دل خیال قدس میں تو کب رسا ہوا
دنیا کی ہی اندھن میں ابھی تو پھنسا ہوا

گنجائش خیال طلسم جہاں کہاں
آنکھوں میں جسکے جلوۂ حق ہی بسا ہوا

خطرے کو جب جا دے کے دل سے نکالئے
یہ کس طرح کا چور ہے گھر میں دھنسا ہوا

معیار عشق پر زر ہمت لگا کے دیکھ
نکلا جو ہے طلا ہے کسوٹی کسا ہوا

گھر کو تو اپنے ہستی کے ویران کر نیاز
ہستی سے حق کے پھر وہ رہیگا بسا ہوا

کیا جانے کسکی گھات میں نکلا کسا ہوا
وہ شوخ ہاتھ قتل جہاں پر رسا ہوا

اپنا تو لٹ کے دل ہی کبھی سے اجڑ گیا
لیکن چراغ داغ سے کچھ ہے بسا ہوا

دل خانہ خدا ہے صنم اسکو مت گرا
ممکن نہیں جو پھر بسے یہ گھر گھسا ہوا

ہرگز نہ آئی ہر تجھے میرے حال پر
ہر چند آہ و نالہ صبح و مسا ہوا

ہوتا ہے کوئی خندہ گل سے شگفتہ دل
اس غنچہ لب کو دیکھا ہے جسنے ہنسا ہوا

اے مرغ دل اُکھڑ گئے جب بال و پر ترے
کہہ کیا کریگا دام سے چھٹ کے پھنسا ہوا

پھولا نہیں سماتا ہی جامہ میں اپنے پھول
پا اوسکی بو میں پیرہن اپنا بسا ہوا

بیٹھا نہیں ہے ایسا مرے دلمیں درد و غم
بن جی سے لئے جو نکلے یہ کانٹا دھنسا ہوا

مارا تمہاری زلف کا ہرگز نہ بچ سکے
سو بار بچ رہا ہو جو افعی ڈسا ہوا

ہوں میں نیاز مند جناب امیر کا
اس واسطے ہیں صاحب فکر رسا ہوا

سن سن کے شور عشق کے حالات اے نیاز
ڈر ڈر کے دل بغل میں ہے جاتا دھنسا ہوا

تمہارے دور میں ہمنے ساقی عجب ہی دور شراب دیکھا
ادہر تو واعظ گرا پڑا تھا اودہر کو زاہد خراب دیکھا

جو ایک جھپکی میں جزو سے کل ہوا اور ایک قطرہ ہوئے دریا
تمام عالم میں تونے ہمدم کوئی بھی مثل حباب دیکھا

وہ مست مخمور ادھر کو آیا مگر یہ لالچ ہی اوسکو لایا
کہ میرے خون کو شراب گلگوں و دل و جگر کو کباب دیکھا

چمن میں نرگس کہیں ہیں بیمار اوسکی آنکھوں کو دیکھ کر کے
کہیں ہیں زلفوں میں خم میں سنبل لے ہائے کیا پیچ و تاب دیکھا

تمہارے مکھڑے کو نیچے زلفوں کے دیکھ کر کیا مثال کہئے

بڑا ہے گلشن مگر یہ کہئے کہ مہر زیر سحاب دیکھا

نہیں ہے دکھ کا کچھ اسمیں ایدل کہ یہ دکھ کا طلسم عالم

جو کچھ کہ تھا سو ہے فسانہ جو کچھ کہ دیکھا سو خواب دیکھا

نیاز ایسا ولی برحق کہ پیر مرشد ہوا ولیوں کا

تھا تو امت میں اس نبی کی کوئی بھی پن بوتراب دیکھا

تمہارے عشق میں گئی جان کے دینے سے ہیں اڑتا

کوئی دن جی کے آخر موت مرنا ہی پڑتا

کہاں یہ عشق کا مرنا کہاں وہ موت مرنا

یہاں اب روح قدسی ہوں وہاں تن پہ زمیں پڑتا

زیارتگاہ عالم آج ہے یارو مزار اپنا

کہو حاسد کو تو بھی ساتھ میرے آ یہاں گڑتا

اگر پروانہ بلبل کی طرح مرنے سے ڈر رہتا

یہ رونا شمع کو اس کے لئے تا صبح کیوں پڑتا

یہ سنگینی و سبکی تیری واعظ سب پہ کھل جاتی

رنگین ہیں نیاز یہ اہل دل ترے شعر سننے کا اشتیاق
غزل ایک دوسری اور کہہ تجھے حق نے فکر رسا دیا

تو نے اپنا جلوہ دکھانے کو جو نقاب منہ سے اٹھا دیا
وہیں محو حیرت بیخودی مجھے آئینہ سا بنا دیا

وہ جو نقش پا کی طرح رہی تھی نمود اپنے وجود کی
سو کشش سے دامن ناز نے اسے بھی زمیں سے مٹا دیا

کیا ہی چین خواب عدم میں تھا نہ تھا زلف یار کا کچھ خیال
سو جگا کے شور ظہور نے مجھے کس بلا میں پھنسا دیا

ذرا چھپ نگاہ رقیب سے پڑی اس گلی میں تھی میری خاک
تو نے ایک جھونکے میں اے صبا اسے وہاں سے اڑا دیا

رگ و پے میں آگ بھڑک اٹھی پھکے ہے پڑا سبھی تن بدن
مجھے ساقیا مے آتشیں کا یہ جام کیسا پلا دیا

یہ نہاں شعلۂ حسن کا ترا اٹھ کے سر بہ فلک ہوا
میری کاہ ہستی نے مشتعل ہوا سے یہ نشو و نما دیا

جبھی جا کے مکتب عشق میں سبق مقام فنا لیا

جو لکھا پڑھا تھا نیاز نے سو وہ صاف دل سے بھلا دیا

خانقاہِ چشت میں جس نے قدم پہلا رکھا
دوسرا اسکا قدم پھر عرش کے بالا پڑا

قابِ قوسین اسکے آگے ایک ہی ادنی مقام
واں پہنچکر کچھ نہ پوچھو کیا سے کیا پھر کیا ہوا

نقشِ ہستی مٹ گیا نام و نشان سب اٹھ گیا
صاف مطلع ہو گیا جو تھا یہاں واں کچھ نہ تھا

سخت مشکل ہی دلا اسکا پھر آنا اسطرف
وہ نہ ان مردوں میں ہی جن کو مسیحا لے جلا

کیا ہی جی کو بھاتی ہیں باتیں یہ تیری اے نیاز
قولِ حق ہم تو سمجھتے ہیں میاں تیرا کہا

معمور ہو رہا ہے عالم میں نور تیرا
از ماہ تا بماہی سب ہے ظہور تیرا

اسرارِ احمدی سے آگاہ ہو سو جانے
تو نور ہر شرر ہے ہر سنگ طور تیرا

ہر آنکھ تک رہی ہے تیری ہی منہ کو پیارے
ہر کان میں ہوں پاتا معمور شور تیرا

جب جی میں یہ سمائی جو کچھ کہ ہے سو تو ہے
پھر دل سے دور کب ہو قرب و حضور تیرا

بھاتا نہیں ہے واعظ خود بینی حق سمجھ کچھ
تجھ کو رہے مبارک حور و قصور تیرا

وحدت کے ہیں یہ جلوے نقش و نگار کثرت
گر سرِ معرفت کو پاوے شعور تیرا

گر حرف بے نیازی سرزد نیاز سے ہو
پتلے ہیں خاک کے ہے پیارے غرور تیرا

اے دل کہیں نجائیو زنہار دیکھنا
اپنے ہی بیچ یار کا دیدار دیکھنا
خوباں اس جہان کا تماشا جو تو کرے
آئینہ وار طلعت دلدار دیکھنا
نیرنگیوں سے یار کی حیران نہ ہوجیو
ہر رنگ میں اوسی کو نمودار دیکھنا
اے دل قمار عشق میں ٹک کھیلیو سنبھل
بازی نہ دیجیو ہار رہے یار دیکھنا
گر نقد جان طلب کرے وہ شوخ دلربا
انکار واں نہ کیجیو زنہار دیکھنا

ہرگز دوا نہ کیجیو اس غم کی اے نیاز
سب راحتوں سے غم کو مزہ دار دیکھنا

عشق میں آ عجب مزا دیکھا
خویش و بیگانہ آشنا دیکھا
نکتہ آشنا سے واقف ہو
چہرۂ یار جا بجا دیکھا
بلکہ یہ بولنا تکلف ہے
ہمنے اوسکو سنا ہے یا دیکھا
دیکھتا آپ ہی سنے ہے آپ
نہ کوئی اوس کا ماسوا دیکھا
دید اپنی کی تھی اُسے خواہش
آپ کو ہر طرح بنا دیکھا
صورت گل میں کھل کھلا کے ہنسا
شکل بلبل میں چہچہا دیکھا
شمع ہو کر کے اور پروانہ
آپ کو آپ میں جلا دیکھا
کر کے دعوی کہیں انا الحق کا
بر سر دار وہ کھنچا دیکھا

تھا وہ برتر شما و ما سے نیاز
پھر وہی اب شما و ما دیکھا

یار کو ہمنے جا بجا دیکھا
کہیں ظاہر کہیں چھپا دیکھا

کہیں ممکن ہوا کہیں واجب
کہیں فانی کہیں بقا دیکھا

کہیں تو لاابالی وہ کہکے الست
کہیں بندہ کہیں خدا دیکھا

کہیں بیگانہ وش نظر آیا
کہیں صورت سے آشنا دیکھا

کہیں وہ بادشاہ تخت نشین
کہیں کاسہ لئے گدا دیکھا

کہیں عابد بنا کہیں زاہد
کہیں رندوں کا پیشوا دیکھا

کہیں فاحش اور کہیں مطرب
کہیں وہ ساز باجتا دیکھا

کہیں وہ در لباس معشوقاں
بر سر ناز اور ادا دیکھا

کہیں عاشق نیاز کی صورت
سینہ بریان و دل جلا دیکھا

خواجہ معین الدین کے گھر آج دھماتی ہے بسنت
کیا بن بنا و سج سجا مجرے کو آتی ہے بسنت
پھولوں کے گڈوے ہاتھ لئے گاتا بجاتا ساتھ لے

جوبن کی مد میں مست ہو ہو راگ گاتی ہے بسنت

چھتیاں اُمنگ سے بھر رہیں نیناں سے نیناں لڑ رہیں

کس طرز معشوقانہ سے جلوہ دکھاتی ہے بسنت

لے سنگ سکھیاں گلبدن رنگ بسنتی کا برن

کیا ہی خوشی اور عیش کا ساماں لاتی ہے بسنت

ناز و ادا سے جھومنا خواجہ کی چوکھٹ چومنا

دیکھو نیاز اس رنگ میں کیسی سہاتی ہے بسنت

لشکر غم آپڑا اقلیم دل پر لوٹ لوٹ
یہاں ندا ہے الاماں تھی ان صدا آئی لوٹ لوٹ

دیکھکر ننگیاں تیری اسیران ملل
ملت مذہب کی قیدوں سے گئی سب چھوٹ چھوٹ

تک بچائے پاؤں کو سنبھلا ہوا گھر سے نکل
پٹ گیا کوچہ ترا شیشہ دلوں کے پھوٹ پھوٹ

کچھ بھی تجھ میں ہے مروت آ کے مرے نا آشنا
تیری آنکھوں میں سیہ چشمی بھری ہے کوٹ کوٹ

ہاتھ ہاتھوں کے کب آتی ہے میاں تیری کمر
جبکہ وہ ہی جانے ہے شست نگہ سے چھوٹ چھوٹ

گر کم ورا وہ عدم کا ہو لیا اگر آوے تو آ
سانس کو اٹکتے چھاتی میں کھاتی ہے گھوٹ گھوٹ

چل چل ہے کارخانہ ہستی موہوم کا

چل نیاز اب حق سے مل اپنی خودی سے چھوٹ چھوٹ

رات تیری یاد میں اتنا میں رویا پھوٹ پھوٹ
ٹوٹ پائی آنسوؤں کا آئیں آنکھیں پھوٹ پھوٹ

عقل و دیں کی بستیاں تاب و تواں کی نگریں،
آ غنیم غم نے کیں ویران ساری لوٹ لوٹ

پیچ میں زلفوں کے آ کر کب نکل سکتا ہے دل
گرچہ بھاگا ہے وہ پنجہ سے اجل کے چھوٹ چھوٹ

ہاتھ کو دنیا و دیں کے جھاڑیے اے اہل وجد
مت تنا ناحق زمیں کو پاؤں اپنے کوٹ کوٹ

پستی دیوارِ ہستی ہے شکست و ریختن
گر بنا اپنی بنی چاہے بنا کر ٹوٹ ٹوٹ

کیا کروں رازِ دروں کو آگے چھپ سکتا نہیں
ضبط کر کر تھا چھپایا اب تلک تو گھوٹ گھوٹ

جوش زن ہے عشق کی مے اب خم دل میں نیاز
گھر اگل باہر گرے گی خم سے نکلے پھوٹ پھوٹ

اس تعین کی گرفتاری سے ایدل چھوٹ چھوٹ
آ حباب آسا بدریائے حقیقت ٹوٹ ٹوٹ

پیسا اڈیان ملک میں تھا ہی یک رخت / ایک جھٹ سے پیچ نکلی ڈالیا سب پھوٹ پھوٹ

جب تلک نمرودی پندار تیرے سر میں ہے / سرزنش کے موگرے سے سر کو اپنے کوٹ کوٹ

لٹ رہی ہے گنجِ عرفان درِ شاہِ عرب / دیکھتا کیا ہے لا چل دونوں ہاتھ لوٹ لوٹ

وہ جو زندانِ ناسوتی کے تھے مدت اسیر / اوجِ لاہوتی کو پہنچے یک نگہ میں چھوٹ چھوٹ

خدمتِ شہ میں جو ان کے گل ہمراہ تھا / فیضِ صحبت کب اٹھے جب تک نہ ملے لوٹ لوٹ

عالمِ بالا کو پہنچے گا کوئی دم میں نیاز
گر رکھا ایسا ہی وہ آہ دل میں گھوٹ گھوٹ

ہے غنیمت خانۂ دنیا میں کیا کی لوٹ لوٹ / کٹ گئی دم جو فیق اپنے گئے سب چھوٹ چھوٹ

قاضی و ملا و مفتی محتسب اہل فقیہ / گئے وہ رو رو میں تیرے میکدہ کو پھوٹ پھوٹ

چشم بد سے دور میں کیا ہی آفت تا ہے / لگ گئی آنکھیں تنہائی موتیوں کی کوٹ کوٹ

دیکھ میرا خون اشک اُسنے کہا شب کو دیکھ / تیری آنکھوں میں گئی میری حنا سب چھوٹ چھوٹ

کیا ہی نازک ہے میاں تیرا گلو نام خدا / ہے جھلکتا پان کا رنگ اس سے باہر پھوٹ پھوٹ

تیرے تکنے ہنسی آتی ہے مجھکو ناصحا / اب تلک تھم تھم رہا ہوں منہ کو اپنے کوٹ کوٹ

اب تو عاشق ہو چکے ہوتی جو ہو سو ہو نیاز
عشق طفلوں کی نہو بازی کہ جاوے ٹوٹ ٹوٹ

لایا تمہارے پاس ہے پایا پیر الغیاث
کر آہ کے قلم سے ہیں تحریر الغیاث

لاہوت سے اتر کے ہوں ناسوت میں پڑا
کیا کچھ ہوئی مقام کی تغیر الغیاث

حرص و ہوائے نفس ہے زنجیر پائے دل
پاتا نہیں نجات کی تدبیر الغیاث

سوز و گداز آہ و تپش نالہ و فغان
سب کچھ ہوئے ولے نہیں تاثیر الغیاث

عاجز ہوں اور بیکس و ناچار و ناتواں
مضمون آہِ دل کی ہے تفسیر الغیاث

ہم آپ کے کہاتے ہیں یا پیر دستگیر
سن لو مرید اپنے کی یا پیر الغیاث

مشکل کشا ہے خلق ہو تم شاہ اولیا
ہے اسلئے تمہاری قفا گیر الغیاث

کرتے ہو مشکلات جہاں ایک پل میں حل
کیوں ہو تیں میری اتنی ہے تاخیر الغیاث

سن کے الغیاث نیاز آپ داد دیں
دنیا و دین میں باقی ہے توقیر الغیاث

یا غوث اعظم آپ سوا کون ہے مرا
کس کے کنے میں جا کروں تقریر الغیاث

دیکھو تو ہیں نیاز ہوں سر سے پاؤں تک
پا ہوں میں الغیاث کی تصویر الغیاث

خاک کے پتلے نے دیکھ کیا ہی مچایا شور
جن ملک کے اوپر کر رہا ہے اپنا زور

عشق کے میدان میں آ صورت انسان بنا
عاشق مولا ہوا چاند کا جیسے چکور

سینہ میں قلزم کو لے قطرہ کا قطرہ رہا
بل بے سائی تری اور سے سمندر کے چور

جبکہ ہوا جلوہ گر تخت خلافت اوپر | عالمِ ملکوت کے اڑ گئے ہاتھوں کے مور

دلمیں ہم اپنے نیاز رکھتے ہیں سو طرز ناز
سوجھے ہے یہ بھید اُسے جسکی نہو چشم کور

سمندِ ناز کی جب باگ اونسے دی ٹک چھوڑ
وہیں ٹھٹک رہے برہان تسلسل سے منہ موڑ

جو خط جوہرِی ممکن نہیں تسلیم کئے
تو اوس کی دیکھ کمر کیا کرے گا توڑ اور جوڑ

کب اوس کے تیرِ نگہ کا کسی سے ہو انداز
جہاں پہ پہنچے سو فار رہبال کا سر توڑ

کہاں تھی رات کدھر تھی نظر نہ آئی رات
نقاب زلفِ دیا شب جو اوس نے منہ پہ چھوڑ

ہنسی کو تیری نہیں ہے نہ ہے کو تیری نہیں
زمانہ ٹوٹ پڑے پر نہ چھٹے تیری ہوڑ

بھٹک رہا ہے تری کو دپھاند میں طرفہ
دل ایسی کونسی کل ہے جسے تو لے ہے مروڑ

نیاز شعر خیالی نہیں پسند عوام
غزل کہو تو کہو ٹک خیال بندی چھوڑ

ہمارے شیشۂ دل کو جو توڑتا ہے توڑ
پر اسکو پھینکیو ٹک اپنی رہگذر کو چھوڑ

تو اپنے جور و جفا سے نہ درگذر پیارے
میں اپنی مہر و وفا سے نہ لوں کبھی منہ موڑ

محبت اپنی نہ ٹوٹیگی آپ کے توڑے
ہزار گونہ اگر توڑیگا تو لوں گا جوڑ

یہ عشق ایسا چھلاوہ ہے جسکے چھل میں یو
دیوانہ ہو گئے ہیں کس بلا کی مجھ پر کھوڑ

ہر ایک رات شب قدر سی ہو روشن تر
گر اپنے موہنہ کو وہ مہر و سمت شب کے موڑ

جمال یار کے قابل نہیں مری آنکھیں
اب انکو بند رکھوں میں ہمیشہ یا دوں پھوڑ

میں ایک بات بھی تیری نہ مانوں اے واعظ
کہا کر ایک سی لیکے تا بہ لاکھ کروڑ

چھوئے ہیں حضرت شبیر کی یہاں ریتی
جو سر خدنگ لگا چاہے جا ولا لے اوڑ

اگر حقیقت عرفان کا ہے شعور مجاز
نیاز فکر سخن کر رہ مجاز کو چھوڑ

حباب کی طرح اپنے تئیں بنا کے توڑ
طریق حق میں یہی توڑ ہے خدا سے جوڑ

بدن کے توڑے ہوا کے سوا نکلیگا
خدا ہی نکلے جو دیکھے خودی کا بھانڈا پھوڑ

تعینات کے نقطوں سے ہے کثیر احد
وہی ہے ایک دس سو ہزار لاکھ کروڑ

صنم کو پوجے برہمن حرم کو مانے شیخ — یہ دونوں ایک ہیں تو ان کے کہنے دو چھوڑ
سوائے ہستی حق کے جو کچھ نظر آوے — یقین جانو کہ دیو خیال کی ہے کھوڑ
ازل سے لیکے ابد تک ہی جو ہے سو ہے — بہ رنگِ بحرِ رواں جسمیں ہے نہ توڑ نہ جوڑ

حبث ہے شعر و سخن کی یہ توڑ جوڑ نیاز
پس اپنے ذکر کی اور فکر کی طرف منہ موڑ

جس یار کی ہو یاد میں گھربار فراموش — ہوتا ہی کوئی دل سے وہ دلدار فراموش
جو مست ہیں تجھ درس کے اے ساقی ہشیار — ہو کیوں نہ انہیں خانۂ خمار فراموش
گر بادۂ توحید پئیں اہل مشارب — ہفتاد و دو ملت کی ہو تکرار فراموش
پردہ کو ٹک ایک نہ سہی اگر یار اٹھاوے — ہو جائیں زخود مردم ہشیار فراموش
یہ چہرۂ زیبا جو برہمن کبھی دیکھے — ہو جائے اُسے بت کی پرستار فراموش
گر کبک دری چال یہ بانکی تری سیکھے — رہ جائے او چک کر کے رفتار فراموش

جب دل میں کھنچا نیاز کے تجھ حسن کا نقشہ
ہو کیوں نہ اُسے صورت اغیار فراموش

غم کو ٹک کرتا ہے کم جریان اشک — طرفہ رکھتا ہے اثر باران اشک
سوز دل سے پھنک گیا رخت تن — اب ہے دست آستین دامان اشک

آہِ آتشبار کے شعلوں کو دیکھ
آہ پل پل سوکھتی ہے جانِ اشک

گرتے گرتے تختگاہِ چشم سے
رل گئے مٹی میں یہ خاقانِ اشک

تھیں یہ آنکھیں معدنِ نورِ بصر
آجکل کچھ ہو گئی ہیں کانِ اشک

ہیں جواہر خانہ یا آنکھیں نیاز
جس سے نکلے ہیں درِ غلطانِ اشک

کیا بلا ہے ان دنوں طوفانِ اشک
رات دن ہے بارشِ بارانِ اشک

یا الٰہی زورقِ گردوں سنبھال
بے طرح امڈا ہے یہ طوفانِ اشک

پھک چکے تھے ہم تو اے یارو ابھی
گر نہ ہوتا اس گھڑی احسانِ اشک

جن کو آنکھوں میں سدا رکھتے تھے ہم
رل گئے گلیوں میں وہ طفلانِ اشک

تھیں یہ آنکھیں منظرِ ایوانِ تن
ہو گئیں اب حجرۂ عآنِ اشک

کچھ نہیں ہوتا ہے رونے سے نیاز
لغو ہے گر ہو کوئی نازانِ اشک

ہیں دیدۂ بینا میں ہم ساری کم و بسیار ایک
کثرتِ نمایاں اتنی ہو جتنا کرے تکرار ایک

عالم ہے جس کو جہاں یعنی جہانِ جسم و جان

ثنا میں ہیں سب اُس ذات کی جسکو کہے سنا ایک

بے امتیاز بیش و کم دانہ میں ہیں یہ سب بہم

بیخ و درخت شاخ و گل انبوہ برگ و بار ایک

طوطی ہے جب وشتان میں اسو سو طرح سے نوا

ہر دم یہی بولے سدا اور ہے وہاں مقال ایک

عجز و نیاز اپنی طرف ناز و غرور اس کی طرف

جب ہی طرف وہ آپ ہو پھر تو یہ ہیں ہر چار ایک

آئی ہے جبکہ نشۂ توحید کی ترنگ

آنکھوں میں اپنی جلوۂ نیرنگ چھا گیا

سینے میں سے آہ دہنواں سا اوٹھی ہے کچھ

سب گر چلی ہے اپنی جرم تعلقات

ور پائے دل ہے اٹکتی ہے پیچ الوہیت

دکھلائے ہے تجلی طور ہی ہر ایک سنگ

گر لعل و گہر گرچہ ہیں ہنگ اشتہا ہے بگڑے رنگ

لگتا ہے دل میں جب نگہ گرم سا خدنگ

ہر جہاں کی باقی ہے کچھ کچھ ترنگ الانگ

رہتی ہے یوں جیا میں شور انا اللہ کی امنگ

گر وا ہے دل میں تو درق کر دو جو فرق ہے

وسعت نہ ہووے اوسکی نہ پاتر ایک وہ تنگ

کس پیار کی نگاہ کا دل میں لگا خدنگ

مرگ و حیات اپنی ہوئی ہے تو ایک رنگ

کیا طرفہ اجتماع نقیضین ہے حکیم
آنکھوں کے وہ لڑانے میں کہتا ہے صلح و جنگ

جور و جفا میں تیرے ہیں لطف تازہ ہے
ہوتا ہے تنگ صلح کوئی ملول و تنگ

چشم سیہ کی تیرے جو اس پر پڑی نگاہ
ہندو ہو تیری آنکھ کو پوجے بت فرنگ

داغ جبین پہ اپنے تو نازاں ہے زاہدا
شاید بہار دشت کا دیکھا نہیں پلنگ

ہیں تند خو و سنگدل اے دل یہ نرم رو
نکلے ہے دل تو شمع کے دیکھو شرار سنگ

بیٹھا جو ہے تو عشق کے دریا میں اے نیاز
دیکھا نہیں ہے اس کی بلا کا مگر نہنگ

دکھلا رہا ہے شاہد نیرنگ اپنے رنگ
دیکھ اس کی جلوہ گری کو ہیں عقل و ہوش دنگ

آتا ہے کس ادا سے وہ کافر بت فرنگ
باہم کئے وہ آنکھ لڑانے میں صلح و جنگ

بالوں کی لٹ نے گھیری ہے چاہ ذقن میں
پیاسا ہو سر کے چوٹی سے لٹکا ہے یہ بھجنگ

بلبل کو شکل گل ہو چمن میں رولا دیا
ہو شمع انجمن میں جلایا کہیں پتنگ

تیرِ نگاہِ یار میں کیا زور توڑ ہے
ناوک ادھر خجل ہے ادھر دنگ ہے خدنگ

وہ پارسا ہیں دور میں تیرے خراب و مست
مستی کے نام سے جنہیں آتا تھا عار و ننگ

فرشِ زمیں ہے خاک نشینوں کا بسترا
بے خان و مان عشق کا تکیہ ہے خشت و سنگ

خونِ جگر رواں ہے یہ مجرائے چشم سے
کہتے ہو تم نیا جسے اشکِ سرخ رنگ

وحشت بیابانی سے ہے اپنی بیاباں نازاں
اپنے پاؤں سے ہے خارِ مغیلاں نازاں

چاک ہاتھوں سے ہی جیب کبھی دامن پہ ہوا
جیب نازاں ہے یہاں اور وہاں داماں نازاں

فخرِ زنجیرِ جنوں ہے یہ مری پابندی
اور مری قید سے ہے خانۂ زنداں نازاں

پھنس گئے دام میں اس کے جو دلِ جانِ جہاں

کیوں نہ دلجمعی سے ہو زلفِ پریشان نازان
تجھ سے تو بجھ نہ سکی آتشِ غم بھی اے ابر
کون سے کام پہ ہے تو ارے نادان نازان
ٹک ذرا ہوتی ہے کم وحشتِ دل رونے سے
ہے سزاوار جو ہوں دیدۂ گریان نازان
رشک میں ہیں مرے آنسو سے گہرِ دُرِّ یتیم
مت گہر ریزی پہ ہو بارشِ نیسان نازان
ہے دل و جاں مری شاہِ نجف پہ قربان
اے نیاز اسلئے ہیں میرے دل و جان نازان

کیا ہی پھولی بہار آنکھوں میں
ہے جہاں لالہ زار آنکھوں میں
پھول کترے ہیں کیا عجیب عجیب
کون ہے دستکار آنکھوں میں
شیر مادر تھا یا شرابِ کہن
جسکا ہے یہ خمار آنکھوں میں
کچھ اُوڑی جاتی ہے نگاہ اپنی
کسنے پکڑا قرار آنکھوں میں
چھوڑ کر سینہ شاید آتا ہے
اب دلِ بے قرار آنکھوں میں
وحدت ایسی ہوئی ہے جلوہ نما
ایک ہے سو ہزار آنکھوں میں

ہمکو نقاش سے ہے نظر آتا | سب یہ نقش و نگار آنکھوں میں

جس نے سمجھے تئیں قطرہ ہے وہ بیناز
قلزم بے کنار آنکھوں میں

کچھ نہیں کھلتا مجھے میں کون ہوں | صورت حیرت ہوں یا شکل جنون
عشق ہے سرمایۂ دیوانگی | سحر کب پاتا ہے اسکو اور فسون
آہ و نالے نے مجھے رسوا کیا | ورنہ پنہاں تھا مرا راز درون
گر نہ بہتے لخت دل آنکھوں کی راہ | رشک اشک ایسا ہو تا رشک خون
حسن جانان جلوہ گر ہر شے میں ہے | دید میں اپنے نہیں کوئی زبون
کون پا سکتا ہے مجھ گم گشتہ کو | دین ڈھونڈے ہے آ کے یا دنیائے دون

جس نے پہچانا ہے اپنے آپ کو
ہے بیناز اپنے قدم پر سر نگون

اگرچہ میں سیر بتاں دیکھتا ہوں | ولے جلوۂ حق عیان دیکھتا ہوں
نہ جس طرح حق پرستی ہوں کرتا | مگر خود پرستی زبان دیکھتا ہوں
جو رب الحرم ہے صنم بھی وہی ہے | حرم دیر میں ایکسان دیکھتا ہوں
اسے برہمن اور اوسے شیخ مانے | یہ آپس کا جھگڑا یہان دیکھتا ہوں

ازل سے ابد تک جو کثرت ہے پیدا | سو وحدت کا دریا رواں دیکھتا ہوں
نیاز اب کہوں کس سے راز حقیقت | یہ عالم سراپا گماں دیکھتا ہوں

بھلا اک غزل اور بھی ایسی لکھیو
تجھے میں فصیح البیاں دیکھتا ہوں

نہ تن دیکھتا ہوں نہ جاں دیکھتا ہوں | تجھی کو عیاں اور نہاں دیکھتا ہوں
اگر کوئی جانے جہاں غیر حق ہے | سو میں اس کو وہم و گماں دیکھتا ہوں
یہ جو کچھ کہ پیدا ہے سب عین حق ہے | کہ اک بحر ہستی رواں دیکھتا ہوں
کہاں غیر ہے اور کسے غیر دیکھوں | سوی اللہ کہو پھر کہاں دیکھتا ہوں
جسے ذات بیرنگ بیچون کہیں ہیں | بہر رنگ جلوہ کناں دیکھتا ہوں

نیاز اب ہوا ناتوانی سے تو پیر
ولے عشق تیرا جواں دیکھتا ہوں

ملک خدا ہیں یارو آباد ہیں تو ہم ہیں
تعمیر دو جہاں کی بنیاد ہیں تو ہم ہیں
دیکھا پڑھ پڑھ کر آخر نظر چڑھا یہ
گر نقد ہیں تو ہم ہیں نقاد ہیں تو ہم ہیں

اپنا ہی دیکھتے ہو تم بندوبست یارو
گر داد ہیں تو ہم ہیں فریاد ہیں تو ہم ہیں

پھیلا کے دامِ الفت گھرتے گھراتے ہم ہیں
گر صید ہیں تو ہم ہیں صیاد ہیں تو ہم ہیں

ٹھہرا ہے عشق بازی دن رات کھیل اپنا
گر قیس ہیں تو ہم ہیں فرہاد ہیں تو ہم ہیں

شادی و غم یہ دو تو اپنی ہی حالتیں ہیں
دلگیر ہیں تو ہم ہیں اور شاد ہیں تو ہم ہیں

کاریگری کی اپنے یہ سب مصوری ہے
تصویر ہیں تو ہم ہیں بہزاد ہیں تو ہم ہیں

ہستی کے کاغذوں پہ ہیں دستخط ہمارے
گر فرد ہیں تو ہم ہیں اور صاد ہیں تو ہم ہیں

جو کچھ کہ یہ گرہست ہے سو ہے ہتوٹی اپنی
فولاد ہیں تو ہم ہیں حداد ہیں تو ہم ہیں

روئے زمیں کے اوپر مانند گردبادے

گر خاک ہیں تو ہم ہیں اور باد ہیں تو ہم ہیں

تعلیم اور تعلم سب ہے نیاز اپنا
شاگرد ہیں تو ہم ہیں اُستاد ہیں تو ہم ہیں

یہ تیری جلوہ گریاں آنکھوں میں چھا رہی ہیں — پیارے ادائیں تیری دلمیں سما رہی ہیں
اُدھر تو زلفیں کھینچیں دل اپنی ہی طرف کو — ایدھر اشارہ تو لے آنکھیں بلا رہی ہیں
غمزہ کے لشکروں کو اپنا ہی ولولہ ہے — سج دھج جو دیکھو اپنی نوبت بجا رہی ہیں
طرف چمن ہوا ہے شاید گذر تمہارا — جو آج عندلیبیں ہو ہو مچا رہی ہیں
کھلی ہیں تیری نرگس آنکھیں جو دیکھے اسکو — جبتک نہیں ہے دیکھا باتیں بنا رہی ہیں
محراب سجدہ کہئے یا تیغ ان ہو دل کو — لاکھوں ہی سر جو آگے اپنے جھکا رہی ہیں
اعجاز کر رہی ہیں ناز و ادائیں تیری — وہ قتل کر رہی ہیں اور یہ جلا رہی ہیں
بھاتا نہیں ہے کوئی تجھ بن نیاز کو اب — تیری پیاری باتیں اسکو تو بھا رہی ہیں

کیونکر نیاز مانے اوروں کی خوش کلامی
اوسکو پیاری باتیں پیارے کی بہا رہی ہیں

رواں آنکھوں سے ہے سیلاب گلگون — الٰہی چشم ہے یا چشمۂ خون
جو شیریں تجکو دیکھے کوہکن ہو — اگر لیلی ہو یہاں ہو جائے مجنون

یہ دل وہ نیّر خاکی ہے یارو / بلا گرداں ہے جس پر مہر گردون

ترے آئینہ رخ کا صفا دیکھ / تحیّر میں ہے اشراق فلاطون

علی مرتضیٰ ختم الرسل کے

نیاز ایسے ہیں جوں موسیٰ کے ہارون

کافر عشق ہوں میں بندۂ اسلام نہیں / بت پرستی کے سوا اور مجھے کام نہیں

عشق میں پوچھتا ہوں قبلہ و کعبہ اپنا / ایک پل دل کو مرے اس کے بن آرام نہیں

ڈھونڈھتا ہے تو کدھر یار کو بے پیر اے ماہ / منزل عشق در دل ہے ست لب بام نہیں

بوالہوس عشق کو تو خانۂ خالہ مت بوجھ / اس کا آغاز تو آسان ہے پہ انجام نہیں

پھانسنے کو دل عشاق کے الفت بس ہے / گھیر لینے کو یہ نخچیر کم از دام نہیں

کام ہو جائے تمام اس کا یہی چشم نگاہ / کشتۂ چشم کو پھر حاجت صمصام نہیں

ابر ہے جام ہے مینا ہے مئے گلگون ہے / ہے سب اسباب طرب ساقیِ گلفام نہیں

ہائے رے ہائے چلی جاتی ہے تو فصل بہار / کیا کروں بس نہیں پیا وہ صنم رام نہیں

جان جاتی ہے چلی دیکھ کے یہ موسم گل / ہجر و فرقت کا مری جان پہ ہنگام نہیں

دل کے لینے ہی تلک تھی یہ ہمہ چشم نگاہ / پھر جو دیکھا تو بجز غصہ و دشنام نہیں

رات دن غم سے ترے ہجر کے لڑتا ہے نیاز

یہ دل آزاری مرے جان بھلا کام نہیں

عاشق زار ہوں میں طالب آرام نہیں
ننگ ناموس سے کچھ اپنے تئیں کام نہیں

بے سر و پائی سے عشاق کو خطرہ کیا ہے
اثر عشق ہے یہ گردش ایام نہیں

نشۂ چشم سے ہوں ساقی توحید کے مست
احتیاج اپنے تئیں ظرف و مے و جام نہیں

بوالہوس پاؤں نہ رکھیو کبھی اس راہ کے بیچ
کوچۂ عشق ہے یہ رہگذر عام نہیں

بے نہایت ہے کہ پایا نہیں جسکا پایان
جس جگہ پہنچے ہیں آغاز ہے انجام نہیں

عالم عشق کی دنیا ہی نرالی دیکھی
صبح و شام وہاں یہ سحر و شام نہیں

زاہدا حال مرا دیکھ کے حیران کیوں ہے
مشرب کفر ہے یہ ملت اسلام نہیں

ساقی مست دیدار کا سرشار ہوں میں
اس لئے دل کو تمنا ہی مے و جام نہیں

عار کیا ہے تجھے لوگوں کی ملامت سے نیاز
عاشقوں میں تو اکیلا ہی تو بدنام نہیں

نیستی ہستی ہے یارو اور ہستی کچھ نہیں
بیخودی مستی ہے یارو اور مستی کچھ نہیں
لامکان کی منزلت پاتا ہے کب کون مکان
ہوکے ویرانے کے آگے ہی کی بستی کچھ نہیں

کچھ نہیں سب کچھ ہے یارو اور سب کچھ کچھ نہیں

غیر اس کے معنی رمز الستی کچھ نہیں

یہ جو کچھ ہونا جسے کہتے ہیں ہستی ہے میاں

فقر میں نیستی ہی ہے اور ہستی کچھ نہیں

بندگی اور حق پرستی کچھ نہ ہونا ہے نیاز
کچھ نہ ہونے کے سوا اور حق پرستی کچھ نہیں

مدرسہ میں عاشقوں کے جبکی بسم اللہ ہو / اوسکا پہلا ہی سبق یاد فنا فی اللہ ہو

یہ سبق طولانی ایسا ہے کہ آخر ہو نہ ہو / بے نہایت کو نہایت کیسی یا رب آہ ہو

دوسرا پھر ہو سبق علم الفنا کا انتفا / یعنی اس اپنی فنا سے کچھ نہ وہ آگاہ ہو

وہ ذرا آگے تب چلے جب چھوٹ رہو پیچھے بد / اس فنیٔے کو وہی پہنچے جو حق آگاہ ہو

تیسرا اسکا سبق ہی پھر کے آنا اس طرف / اب بقا باللہ حاصل اوسکو خاطر خواہ ہو

ڈھائی انچھر پیم کے مشکل ہی جنکا ربط و ضبط / حافظ و ملا یہاں پر کب دلیل راہ ہو

حضرتِ عشق آپ ہو وہیں مدرس چند روز / پھر تو علم فقر کی تحصیل خاطر خواہ ہو

اے نیاز اپنی توجہ کچھ ہو تمہیں بس فقط / حضرتِ عشق آپ ہو اور آپ ہی نام اللہ ہو

اک توجہ آپ کی وافی و کافی ہو ہمیں

کیسا ہی قصہ ہو طولانی تو وہ کوتاہ ہو

وہ یار ہی بیمار ارے او دیکھنے ہارو
دیکھا ہو گر تمنے خدا دیکھ لو یارو

اس نقشہ کی تصویر بنی ہے نہ بنیگی
کس ہاتھ کے ہو تم سے بنے او نقش نگارو

ہے شاہدِ گل جلوہ نما تختِ چمن پر
اے بلبلو سب ملکے چلو جی کو نثارو

در ملکِ دلم شاہِ جنون لائے ہیں تشریف
اے عقل و خرد اب چلو باہر کو سدہارو

ٹھانی ہی یہاں منچلوں نے آج یہ دلمیں
واعظ جو ملے اسکے عمامہ کو اوتارو

ہم آگ میں جلنے سی بہت راضی ہیں ناصح
لو اپنی بہشتوں کو تمہیں سر سی مارو

اے چشم و جگر ملکے بہم سینہ و دل ساتھ
دہرنا دیو اس یار کے دروازے پہ چارو

کس دل کی عمارت ہوئی ہی آج یہ مسمار
آتے ہو کہاں سے او اٹھے او گرد و غبارو

کہتا ہے نیاز اور غزل ایسی ہی سلیس
سکانون کو ادہر رکھکے ذرا حسن شعارو

ہم جرمِ محبت کے گنہگار ہیں یارو
پکڑے ہیں گئے اپنے کو لو گردنیں مارو

مشکل ہے جو چپ رہتی ہیں جی ہوتا ہے بیکل
وہ یار برا مانے ہی گر رو رو پکارو

گر راحت و آرام گیا جانے دو اے دل
ثابت رہو ٹک عشق میں ہمت کو نہ ہارو

درخواست بھلائی کی فلک سے نہیں بہتر
دون ہمتون آگے نہ میان ہاتھ پسارو

جاؤ جہاں ہے ساقی سرمست قدح نوش
کیوں آئے ہو جھک جھک مری آنکھوں میں خمارو

سیرِ چمنِ حسن میں کیا لطف و مزا تھا
کیدھر سے نکل آئے تم اے ہجر کے خارو

جبتک نہیں وہ شوخ تمہیں دیکھے ہی خوباں
خورشید کے نکلے پہ کہاں ہو گے ستارو

پھولی نہ سماتی تھی کہیں انگ میں اپنے
آتی ہے خزاں ہو خبردار بہارو

اے شاہِ نجف ہوں میں نیاز آپکے گھر کا
بگڑے مرے سب کام تمہیں آن سنوارو

عشق میں تیرے کوہِ غم سر پہ لیا جو ہو سو ہو
عیش و نشاطِ زندگی چھوڑ دیا جو ہو سو ہو

پوچھو نہ مجھ خراب سے یارو صلاح کار تم
اپنے تو اب نہیں رہے ہوش بجا جو ہو سو ہو

مجھ سے مریض کو طبیب ہاتھ تو اپنا مت لگا
اس کو خدا پہ چھوڑ دے بہرِ خدا جو ہو سو ہو

عقل کے مدرسہ سے اٹھ عشق کے میکدہ میں آ
جامِ فنا و بیخودی اب تو پیا جو ہو سو ہو

لاگ کی آگ لگتے ہی پنبہ نمط یہ جل گیا
رختِ وجودِ جان و تن کچھ نہ بچا جو ہو سو ہو

دیدہ و دل بہم ہیں اک سوجھ میں در بوجھ میں

آنکھون کے سامنے عیان ڈلین بسا جو ہو سو ہو

ہجر کی جو مصیبتین عرض کیں اسکے روبرو

ناز و ادا سے مسکرا کہنے لگا جو ہو سو ہو

ہستی کے اس سراب مین رات کی رات بس رہا

صبح عدم ہوئی نمود پانوں اوٹھا جو ہو سو ہو

دنیا کے نیک و بد سے کام ہم کو نیاز کچھ نہیں
آپ سے جو گذر گیا پھر اسے کیا جو ہو سو ہو

عشق ستاتا ہی کیون آ بجھے ہر آن تو
میرے تو آرام کا لے گیا سامان تو

صبر و قرار و شکیب تاب و توان عقل و دین
سب لئے تو لی اپنی راہ رہ گئی اک جان تو

دیکھا نہیں ہی ہنوز چہرۂ دلدار کو
کس کو تکے ہے بھلا دیدۂ حیران تو

جلوہ فروشی نگر گل ہی سے پوچھے صنم
درد مین کسکے ہوا چاک گریبان تو

غم نے تو ہمدم بگاڑ دی مری سب شبیہ
مانون تجھے میں اگر لے مجھے پہچان تو

تو جو اگر سینہ صاف اس دو دندان سی ہے
شرم سے کیون غرق ہی آب و غلطان تو

پوچھے ہے ہر ایک سی کسکا ہی عاشق نیاز
تجکو نہیں ہے خبر ایسا ہے انجان تو

افسانہ مرے درد کا اس یار سی کہدو
فرقت کی مصیبت کو دل آزار سی کہدو

جھکتا نہیں یہ دل طرف قبلۂ عالم
محراب خم ابرو سے دلدار سے کہدو

ایک تو یہی نہیں ہیں کئی ہوان آنکھوں کا مارا ‌ اے اہل نظر نرگس بیمار سے کہدو
سینکے ہی پڑا خنجر مژگان کا یہ گھائل ‌ تیر نگہہ دیدۂ خونخوار سے کہدو
ہیں عشق کی ملت میں مسلمان ای شیخ و برہمن ‌ جا عشق مرا سبحہ و زنار سے کہدو
کیا جوش میں ہے اب مئی وحدت خم دل میں ‌ اُبلے ہے پڑی دمی و عطار سے کہدو
جون مہر کے سنکھ کہے آئینہ انا الشمس ‌ بولوں ہوں انا اللہ سر دار سے کہدو

مشکل جو نیاز آئے تمھیں فقر میں درپیش
جو شاہ نجف حیدر کرار سے کہدو

چھوڑو مجھے بیخود میں آرام یہی ہے ‌ لے نام دلستاں کہنے دو بس نام یہی ہے
بیکار و معطل ہی رہوں کار جہاں سے ‌ فہمید میں اپنی تو بڑا کام یہی ہے
لے سر سے قدم تک ہوں جلا شمع کی مانند ‌ شاید کہ میاں عشق کا انجام یہی ہے
کافر ہوں جو میں اپنے تئیں جانوں کہ ہیں ہوں ‌ جو کچھ ہے سو تو ہے مرا اسلام یہی ہے
سوجھے نہیں دن رات ترے ہجران میں پیارے ‌ اپنی تو سحر ہے یہی اور شام یہی ہے

کہتے ہیں نیاز آپ کو اس شکل مری ہیں
پر سچ ہے کہ تو پاک بے پایاں نام یہی ہے

غم جدائی کو ہم جانیں یا خدا جانے ‌ بلاکشوں پہ جو گذری تری بلا جانے
مریض عشق کا درمان عبث کرے ہی تو ‌ دوا ہماری ارسطو بھلا تو کیا جانے
صبا اگرچہ شگفتہ کرے ہزاروں گل ‌ اس ایک غنچۂ دل کو وہ کب کھلا جانے

اُٹھا رہی ہے جفا تیری اپنے در سے مجھے
میں اٹھ تو جاؤں اگر دے مری قضا جانے

پڑا ہو جس کو سرو کار عشق سے آ کر
وہ جیتے جی میاں اپنے تئیں موا جانے

کسی نے آنکھوں سے دیکھا ہے بن حباب کی
کہ اپنا آپ پلک مارتے مٹا جانے

نیاز منزلِ مقصود کو وہی پہونچے
جو کوئی شاہِ نجف اپنا رہنما جانے

جب پڑ دل حضرتِ عشق آن پکارے
گو شہ ہوئی عقل اور ہوئے اوسان کنارے

بازی ہی لیجائیگا اس کھیل میں اے دل
جو پہلے کٹا چہرہ سر جان کو ہارے

گر حسن میں ہمسر ہیں تمہارے مہ و خورشید
دن رات یہ کیوں لٹ ہوتے ہیں قربان تمہارے

جو سلسلۂ زلف کے ہیں دست گرفتہ
پھرتے ہیں سراسیمہ پریشان بچارے

پل مارتے ڈوبے ہیں ابھی زورقِ گردون
طوفان ہیں یہ دیدۂ گریان ہمارے

گر رستم و سہراب ہیں ایسے ہی دلاور
ہووینگے بھلا عشق کے میداں نہیں آرے

کل دورۂ مجنون تھا پیارے آج ہے اپنا
نوبت کے بجے ہے بہر دوران نقارے

میری آنکھوں میں اگر ایسی ہی تیری نت کو جلوہ گری رہی
تو ہمیشہ گو ہمیں اپنے آپ سے یونہیں بے خبری رہی

ارے آہ تیرے نہال سے کبھی کچھ نہ برگ و ثمر ملا
نہ کھلے نہ پھولے کبھی یونہیں تو ہمیشہ بے ثمری رہی

جو یہ جوش سیل سرشک کا کوئی روز ایسا بستا رہا
نہ بدن میں نام کو نم ملے نہ دکھائی دیگی تری رہی

ابھی ڈسنے لگی ناگنی زلف کی تجھے ہائے کیسی لہر گئی
مری مرگ آنکھوں کے سر لگا دیکھو آپ کیسی بری رہی

چلی باد گرم فراق سے جلا سب وجود نیاز کا
مگر ایک شاخ نہال غم جسے دل کہیں ہری رہی

ایسے ہی تھکے سامنے ہم آپ سے یوں چل بسے
سورج کا چہرہ دیکھتے جیسے کہ شبنم چل بسے

تھی یہ رفاقت بند گیا تھا لیک اب تنہا نہیں
پیچھے رہا جاتا ہے غم اور ہم تو اس دم چل بسے

عقل و خرد ایمان و دین صبر و شکیب آرام دل
جو جو کہ تھے وہ زندگی کے رکن اور کہہ چل بسے

اے ہمنشینو تم کہو کیا لطف ہے اس زیست کا
جب ہم اکیلے رہ گئے اور اپنے محرم چل بسے

چلئے نیاز اب اوس جگہ کا بھی تماشہ کیجیے
اپنے ہزاروں ہیں جہاں یار و ہمدم چل بسے

جب چھوڑ کر تنہا مجھے وہ یار و ہمدم چل بسے
عقل و قرار و ہوش دل سب ساتھ ہی باہم چل بسے

اپنا ہمارا زندگی اب رہ گیا ہے غم ترا
پھر تو وہ پوری موت ہے یارب اگر غم چل بسے

کب تک مخلصی بلبل کو دے صیاد جاتی ہے بہار
پھر چھوڑنا کیا لطف ہے جب گل کا موسم چل بسے

دنیا سرا ایسی نہیں کر جہاں رہ جائیے
بس شب کی شب آئے ہیں اور پھر گجر دم چل بسے

اب تو چلو ملک بقا کی سیر دیکھو اے نیاز

دیکھو تو کیا کیا ہے وہاں عالم کے عالم جل لیے

دہیان اپنے کو نے خاک نہ افلاک سے باندھے
عرفان اگر چاہے دل پاک سے باندھے

گر جلوہ گہہ یار نہ ہو آئینۂ دل
پھر اس کا تصور کوئی کس تاک سے باندھے

ہے کاسۂ سر اپنا لبالب تری بو سے
اب دستۂ گل لیکے کوئی تاک سے باندھے

فخر اپنے تُنک کا فلک چاہے سو کرلے
پر شرط نہ غربال دل چاک سے باندھے

ہر چند نظر باز ہے یہ نرگس شہلا
پر تاک نہ اس دیدۂ بیباک سے باندھے

صحرائے شکار اوسکے میں بیٹھا ہوں بامید
شاید مجھے گر صید وہ فتراک سے باندھے

لخت جگر و دل جو بنڈا ہنس نہ دیتا
پھر آنسوونکی ندی کوئی خاک سے باندھے

تکنے کی فقط تاک کا ہوں یار و گنہگار
کوئی باندھے مجھے تو شجر تاک سے باندھے

جوڑے کو جو وہ نازنین باندھے تو ہے لازم
تار نگہ چشم ہوسناک سے باندھے

ماٹی سے ہماری وہ بنا کر کے بگولے
چکی ہی میں کہتا ہے سدا چاک سے باندھے

اس چرخ سے کیا رکھئے بھلا چشم نکوئی
جو بیس اندرگ بہی ہو خاک سے باندھے

بہتر ہے نیاز آپ کہ تو رشتۂ اخلاص
ہر ایک سے توڑے شہ لولاک سے باندھے

تجھے بیخودی تو نے کیسی چاشنی چکھائی
کسی آرزو کی دلمیں نہیں اب ہی سمائی

نہ حذر ہے نے خطر ہے نہ رجا ہے نے دعا ہے
نہ خیال بندگی ہے نہ تمنئے خدائی

نہ مقام گفتگو ہے نہ محل جستجو ہے
نہ وہاں حواس پہنچیں نہ خرد کو ہے رسائی

نہیں ہے مکان نہ زمین نے زبان ہے — دل چھوڑ کے سیر جہان فانی ہے چھائی

نہ وصال ہے نہ ہجران نہ سر ہے نہ غم ہے — جیسے کھونے خواب غفلت سے وہ نیند ہمکو آئی

میں تو اٹھی جہان حسن سیر ہان کہان ہون — جو دیکہے تھی لوازم سو ہاتھ آن پائی

یہاں میں رہا ہوں جب تو سخن بہار پہ لوں
سنو گے زبان نے سے وہی جو کہے گا نائی

ستارے نہیں یہ شب تار کے — شرارے ہیں آہ شرربار کے

مبارک رہے تجھ کو واعظ بہشت — میاں ہم تو طالب ہیں دیدار کے

جو دیکھے تجھے بلبل اے رشک گل — نہ چٹکے کبھی گرد گلزار کے

صفائی ترے سلک دندان کی دیکھ — ہوئے غرق دریا گہربار کے

عجب کیا جو تشریف لاؤ ادھر — عیادت کو آئے ہیں بیمار کے

کہاں فصل گل ہے کہاں وہ بہار — چلو مل کے رو دیں گلے خار کے پیا

غزل اور ایسی ہی کہیو پیارا
کہ مشتاق ہیں تیرے اشعار کے

چھپا ہاتھ سے چشم خونخوار کے — لیا زلف نے دام میں مار کے

یہ جنبش جو ابرو میں ہے یار کے — سو چھڑتے ہیں وہ ہاتھ تلوار کے

یہ دن رات ہیں یا کہ ہندو و ترک — کہ ہندوکش ہیں زلف و رخسار کے

کھلی آنکھ پیتے ہی وحدت کا جام — ہوئے مست سرشار دیدار کے

خموشی کا عالم ہے اپنا مقام
نہیں آشنا بحث و تکرار کے
جو آزاد ہیں کفر و اسلام سے
نہ قیدی ہیں سبحہ نہ زنار کے

یہ دل بے بہا جنس ہے اے نیاز
بہا مت اسے بن خریدار کے

جو ہیں آشنا سر اسرار کے
وہ ہیں یار ہر یار و اغیار کے
اندھیرا اجالا نہاں اور عیاں
یہ جلوے ہیں سب جلوۂ یار کے
بہار و خزاں ہم پہ ہے یکساں
کبھی یار یک گل ہیں کبھی خار کے
ادھر کی نہیں جانتے رسم و راہ
میاں ہم تو باشندے ہیں پار کے
بنا تو ہستی کی ہے گنج دل
پڑا گنج ہے زیر دیوار کے
کہاں سے کہاں لیکے پہنچا یہ دل
ملائک جہاں سے رہے ہار کے

نہیں قیس و فرہاد سا میں نیاز
کہ ہوں گرد صحرا و کہسار کے

وہ منہ اپنا جو تو نے دکھایا مجھے
وہیں پھر جو ڈھونڈھا نہ پایا مجھے
بسا میری آنکھوں میں تو اس قدر
کہ تجھ بن نظر کچھ نہ آیا مجھے
کہاں تک کہوں لطف احسان عشق
کہ جوں جوں گھٹا میں بڑھایا مجھے
یہاں تک دیا مجھکو حسن عروج
کہ بندے سے مولا بنایا مجھے
میں قربان ہوں تیری نظروں کے یار
ملاتے ہی آنکھیں گمایا مجھے

کہاں ہیں کہ ہیر بیخودی کا مقام وہاں سے یہاں تو ہی لایا مجھے

نیاز اب یہی ہے دعا و طلب رکھ اپنا ہی بندہ خدایا مجھے

یہ جو ہے کون و مکان یار و یہ ہے سب لاشے جسکو کہتے ہیں جہان یار و یہ ہے سب لاشے

گرچہ ہو نام و نشان کا ہے یہ سب نام و نشان پہ نہ نام اور نشان یار و یہ ہے سب لاشے

نہ تصور میں حق آوے نہ بیان کر سکیے جو تصور جو بیان یار و یہ ہے سب لاشے

سو سمجھتا ہے وہی جو کچھ کہ تخیل بندہ جاوے حق جسے کہیے وہاں یار تو ہے سب لاشے

ما عرفناک کہیں صاحب لولاک جہان بس وہاں وہم و گمان یار و یہ ہے سب لاشے

نہ تو کچھ بولو نہ دیکھو نہ سنو مثل نیاز
دیدہ و گوش و زبان یار و یہ ہے سب لاشے

روٹھا ہوا وہ پیارا اگر اپنے سے من جاوے بگڑا ہوا کوبل اپنا اک آن میں بن جاوے

یہ زور دن مجھکو کچھ سوکھے ہی ڈالے ہے آجانی سے گلے لگ جا تو جی کی جلن جاوے

رونا مجھے آتا ہے اس طفل سرشک اوپر یوں آنکھوں میں پل پل کے جا خاک میں سن جاوے

میں جا طلب آیا ہوں اس ہجر کے ہاتھوں سے یا آملے وہ دلبر یا جی کی لگن جاوے

عاشق ہو نیاز اوس پر گل پھاڑے گریبان کو
گر سیر کی گلشن کی وہ غنچہ دہن جاوے

کہتے ہیں جسکو عشق ہمارا ہی نام ہے شور و فغان کی اپنے یہاں دھوم دھام ہے

گر پھونک دوں جہان کو تو کچھ عجب نہیں میں آگ کا بھبوکا ہوں میرا یہ کام ہے

ہوش و خرد سے ہم کو سروکار کچھ نہیں — اِن دونوں صاحبوں کو ہمارا سلام ہے
منزل ہماری پاتے ہیں کب شیخ و برہمن — اسلام و کفر سے پرے اپنا مقام ہے
دیر و حرم میں اور کلیسا کنشت میں — پھرتا ہمارے نام کا دم ہر کدام ہے
پر اک نیاز اپنے سے ہمراز ہے کہ وہ — شاہِ نجف امیرِ عرب کا غلام ہے

ہیں وہ کوئی ہوں جسکا خدائی میں نام ہے — کہتے ہیں جسکو حسن سو مجھ پر تمام ہے
عالم میں میری جلوہ نمائی کا ہر طرف — غوغا ہے غل ہے شور ہے اور دھوم دھام ہے
خلقت کے کان پڑ رہیں اسی ذکر سے ہوئے — ہر ہر زبان پہ یہی بات اور کلام ہے
جس دل میں دیکھیے تو ہماری ہی چاہ ہے — جو آنکھ ہے سو تکتی ہی ہم کو مدام ہے
ہر سر کے بیچ اپنا ہی سودا ہے بھر رہا — اپنی تڑپ میں ریشہ و رگ ہر کدام ہے
دیکھا ہے جسنے حسن ہمارا بچشمِ دل — خوبانِ اس جہاں سے کب اسکو کام ہے
حاضر ہے بندگی میں ہماری تمام خلق — از عرش تا بفرش سب اپنا غلام ہے
دکھتا ہے ہمسے ہر کوئی راز و نیاز شیخ — پر ایک نیاز اپنا مدار المہام ہے

بہار چند روزہ سے دل اپنا شاد کیوں کیجے — ہوائے حسن پر دل کو عبث برباد کیوں کیجے
لگا کر دیدہ و دانستہ اپنے پاؤں پر تیشہ — بکوہِ عشق اپنا قتل جوں فرہاد کیوں کیجے
لبِ شیریں کی باتوں پر جو کھینچے تلخ کام اپنا — گئے اوقات راحت کے تئیں پھر یاد کیوں کیجے

نہ دیجے خال و خط کے دام و دانہ پر پھنسا دل کو
اگر دیجے تو پیچھے نالہ و فریاد کیون کیجے

نہو گر مرغ دل کے آب و دانہ کی خبر لینی
تو اپنے دام میں اوسکے تئیں صیاد کیون کیجے

جو مانگون ہو نہیں آزادی کہی ہی نسکے یو ظالم
جسے لیجے غلامی میں اوسے آزاد کیون کیجے

نیاز اب چپ رہو کوتہ کرو افسانہ غم کو
جہان سے اوٹھ گئی ہے دادلیں فریاد کیون کیجے

سرزمین چشت کی آب ہوا کچھ اور ہے
دین و دنیا سے نرالا اور ہی کچھ طور ہے

پھرتے ہین ہر گلی کوچہ مین از خود رفتگان
عشق کی ہان سلطنت ہی بیخودی کا دور ہے

کوئی سبحانی کہے کوئی انا الحق بلبلائے
بلبلے تیرا بلبلانا یہ مقام غور ہے

کوئی شغل نیستی مین نیست و نابود ہی
کوئی نظارہ میں حق کے اک تماشا طور ہے

ہی حضور حق تعالیٰ انکی گاہی بود و باش
دیکھنے مین خلق کے گو دہلی و لاہور ہے

خندہ و گریہ بہم ہمدم ہیں ان یاروں کے بیچ
جو کوئی روتا ہی پھر ہنستا وہیں فی الفور ہے

جبکہ دکھ سکھ ہو انہیں اور بیقراری ہو قرار
پھر تو مہر و لطف ہی خوشتر جفا و جور ہے

کیا ہی تیزی اور تندی کہتی ہی انکی نگاہ
جا پڑے جسپر نظر رہتا وہیں وہ ٹھور ہے

وہ جو اک عرصے میں ہوتا ہی میسر اور جا ہے
یاد رہی ہی عشق کی حاصل یہان فی الفور ہے

یہ تو سب سچ ہے مگر انہیں سے گننا آپ کو
ہرزہ گوئی ہی نیاز اور لاف نا خوش طور ہے

وہ تو الماس نگین ہیں یا کہ ہیں در ثمین
کانچ کی تو پوت ہی یا ریزہ بلور ہے

من موہن چھب دکھلائی سرسوں پھولی آنکھوں میں | پریم کی زردی مکھ پر چھائی سرسوں پھولی آنکھوں میں
نیاز کہانی سنو ری بھائی ہوش گئے سو شی آئی | ہو دی گئی تب ملی خدائی سرسوں پھولی آنکھوں میں

ایضاً

کچھ کا کچھ ہی ست دکھائی سرسوں پھولی آنکھوں میں | ہر ہر بند سمند پہچانوں ہر ذرہ خورشید
واہ گرو جی خوب سجھائی سرسوں پھولی آنکھوں میں | بندہ کو مولیٰ کہلانوں قیدی کو بے قید
ان کہنی موسوں کہلائی سرسوں پھولی آنکھوں میں | اونچ نیچ میں فرق نہ جانوں دوئی ہوئی ناپید
ست گرو من ایسی چھائی سرسوں پھولی آنکھوں میں | نیاز آپ کو آپ پچھانوں کیا عمرو کت زید

انگ لگی پریت کورائی سرسوں پھولی آنکھوں میں

ایضاً منہ

مدھ سجائی جوش بہار کی دیکھو جی اب بلے ہو | سمت نہ بند میں بہار کی کھائی دیکھو جی اب چھلکے ہو
انگ لگی پریت کورائی دیکھو جی اب نکلے ہو | نیاز کے پردے میں خدائی دیکھو جی اب نکلے ہو

منہ

صم بکم عمی ہو کے حق سے دھیان لگا دجی | بیرنگی کی صورت جا کے اپنا آپ گنوا دجی
پاک منزہ نور ہو کے سبحانی گن گا دجی | نیاز گیا جب اشد لوگوں کا فرما دجی

منہ

سن دلہن کلی من موہن کی سنگ سب بدھ سب آئی | سکھی سہیلی سنگ کی کھیلی ناچن سب ہی بھائی
ہر رتنا میں نیاز کو جانو ایسی مست بورائی | پیت کی ریت کہاں ہوتی ہے سانچ کہو گر گیانی

آنگو جو ہنواکیسے کر راکھوں سنبھار — انوا موسے ٹیسو پھولے برن برن کی بہار
آیا پھاگن سب ہٹ رہی کھیلین تم نی باری — ہم میت گو نو اکینو دینہو موہے بسار

برہ اگن موہے جار رہی ہوڈار ہی چھن پل سو سو بار
نیاز پیا بن جی نکست ہو ایسی لگن بہت یار

منہ

اچنبھ دیکھو مورے پیر واسدا رہت مور گھرماہن — ہن اگیانی گھر ناہیں کہو جت بھٹکت جاہیں تاہیں
ست گرو کی کرپا کینو پیا پاے ڈاری گرباہن — گھر باہر آپ ہی ہی نیاز ہونا ہیں ہونا ہیں

منہ

من لاگو اب کیسی چھوٹی لگ گئی پیم کی دوڑی — نین ڈر آہین نا ٹہرت ہیں جات ڈہرت پی اوری
برہا اگن سلگت ہی تن میں جل بل بھسم بہیو ری — نیاز تہاری ہے بلیان بیگ کھبر لیو موری

منہ

بین تو پوری بہی سن رہی سکھی آن بہا کینو جو — تا رہی ہو انگارے لاگیں ہوان ہار بہی بہور
دیکھو ین میں ٹہارے ڈشت لگائے چشت چند کی اور — گنج شکر کے نند چند پہ بہیو ہے نیاز چکور

منہ

کا ہو کلا کل نا نہیں پت ہی پیا کل رہت نگر — نا جانوں کا ہوت ہے من میں میٹھی میٹھی پیر
سگری رین موہے تڑپت بیتی نینن ڈہرکت نیر — پیر نظام نیاز اپنی کی آن نبہا ہو دھیر

ایضاً

پیا پیا تیرت پہری ہوں رہی پیا او کہت ہی پایا پیدن کو ۔ توری بلبل جاؤں نیاز پیا دو کہہ دو رکر موری تپن کو

منہ

پیا بچھرت ہم کچھو کہی اپنی من کی بات من ہی میں رہی گئی ۔ پیا کل پہر ہوں ہوں کی ہاری کون کون بپت سہی ہے
جانے کہو کوئی نیاز موسے مت چھاڑو موری بیاں گہی ہے ۔ اپنے عاشق کو پار اتارو بھنور ہار موری نیا بہی ہے

ایضاً

ہوری ہوئی اے سندیا کی باتی ۔ چھوں اور بہاگ کی دھوم مچی ہے گھر گھر رنگ چھچا ری
ادھر پٹی یاد کرے گی کت پھاگن کت ہوری ۔ نیاز کہا ہو کل پچھتائے آج کر دو سو کر دو ری

ایضاً

گیسو چوری رنگ ہوری اجمیر خواجہ ۔ نر ناری کی پاک چیر پا ہیم کی رنگ چھکوری
رانا راؤ اور شیخ مشائخ رل مل چانچر جوری ۔ جا میں ہیں محبوب الٰہی گوپن مان کشوری
پار سیا کی نرمل مورت جوتی روپ نہوری ۔ ایسے رنگیلے سنگ سے لاگی نیاز کی من کی ڈوری

ایضاً

پیا موسے تم کیسے کینی من ہر کی پہر کھبر لینی ۔ تم بن ہوں بیوپاس اہر بن ہہمرے کو سیلینی
نیاز تہار سے کاج گنوائی گھر کی لاج کہ تم تج دینی ۔ کوئی کہے موکو دکھیاری کوئی کہے ہے مست کی تینی

ایضاً

ایسی رہی کون چوری جا کی دھوم مچی چہوں اور ری ۔ کرت پچکار رہی تت مرشد کی پیم رس کے رنگ بھر ری
ترنی ناری سکھیاں ساری دیتی بھجو کی کیسو سر بوری ۔ وار سیا لاگ رہی ہے نیاز کی چیت اور رہت کی ڈوری

ایک لاثانی نعمت

بہترین تحفہ دیوان فانی

کیوں اہل حشر ہے کوئی نقادِ سوزِ دل
لایا ہوں دل کے داغ نمایاں کئے ہوئے
فانی

منشی محمد شوکت علی خان صاحب فانی بدایونی بی۔ اے۔ ایل۔ ایل۔ بی علیگ کا دیوان جو اس زمانہ کے مشہور و معروف استاد فن ہیں اور سوز و گداز میں خاص شہرت رکھتے ہیں۔ نہایت حسن و خوبی کے ساتھ (معہ تصویر مصنف) چھپکر تیار ہو گیا ہے۔

کاغذ لکھائی چھپائی وغیرہ نہایت اعلیٰ ہے مصنف ممدوح نے بالعوض مطالبہ مطبع ہیں دیوان کے کل نسخے بغرض فروخت مرحمت کر دیئے ہیں۔ اس لئے ہم نے بجائے تین روپیہ کے معہ محصول ڈاک ایک روپیہ چار آنہ (عہ) قیمت کر دی ہے۔ شائقین اس موقع کو غنیمت سمجھ کر ممدوح کے کلام سے جلد محظوظ ہوں۔ دیوان کی تمام جلدیں مجلد ہیں اور تقطیع نہایت خوشنما ۲۰×۳۰/۱۶ ہے۔

المشتہر:۔ خواجہ صدیق حسین منیجر و مالک آگرہ اخبار پریس آگرہ